

48

DOSYA

Tanzimattan bu güne kadar
Kültür alanında
Türk Kadını

1934 - 1935

Bedia Kaya

248

TANZİMATTAN BU GÜNE KADAR

KÜLTÜR ALANINDA

TÜRK KADIN

1934 - 1935

Üniversite Tarih Zümresi

1284

Bedia Oloay

B I B L I O G R A F I

Mahmut Cevat	" Muarifi usumiye nezareti	" Matbaayı	" 1338
Şeyh Naif	" Tarihçeyi Teşkilat ve " idareet ilmi	" Amire	" İstanbul
Nafî Atuf	" Maarif Tarihi cilt I, II	" Muallim Ah- " met Halit	" 1931-1932 " İstanbul
Ybni Emin Mahmut Kemal	" Son asır Türk şairleri " cilt I, III	" Östürk mat- " basası	" 1930-1932 " İstanbul
Hacı Beyzade Ahmet Muhtar	" Şair hanımlarımız	" Matbaayı	" 1311
Iffet Halim	" Yeni Türk Kadını	" Sefa ve Enver	" İstanbul
	" Sicilli Osmani	"	"
	" Patin teskeresi	"	"
	" Kanunusul alâm	"	"

Gazete ve Mecmua Kısmı

Muârif Vekâleti Mecmuası sayı: 1 - 16

Hanımnlara mahsus gazete

Resimli Şark Gazetesi

Muârif Gazetesi

Şifahi Malumat

Nakiye, İffet Halim, Şeküfe Nihal, Nesibe Muhittin,
Lâtife Bekir, Ybni Emin Mahmut, Kemâl Süreyya, Halide Edibin
kardeşi Belkıs Sami. Bay ve bayanlardan tezimin yetiğen kadınlar
kısmına aitt malumat aldım.

I. Giriş: Osmanlı cemiyetinde eskiden beri mevcut kadın hakkındaki talebkiler.

II. Tanzimatattan evvel kadın tahsili (1839 - 1869):

Tanzimat başlangıcından Saffet Paşa muarifi umumiye nizamnamesini neğrettiği tarihe kadar: Bu kısımda: Muarif bakımından Tanzimat, tanzimat muarifinde kadın, açılan mektepler yetiğen kadınlar (hayatları eserleri).

III. (1869 - 1876): Muarifi umumiye nizamnamesinin neğrinden birinci Osmanlı meclisi mebusanın kapanmasına kadar: açılan kız mektepleri ve yetiğen kadınlar:

IV. (1876 - 1908): Meclisi mebusanın kapanmasından Meğrutiyetin olanına kadar? !

V. (1908 -1923): Meğrutiyetten Cumhuriyete kadar: kadınlık aleminde bağliyan muarif hareketleri (tahsil yolunda tekâmül)

VI. (1923 - 1934): Kadın muarifinde yapılan büyük inkılap yetiğen kadınlar, kadın cemiyetleri, bu günkü Türk Cemiyetinde kadının mevkii ve geğen devirlerle mukayesei.

Giriş:

Tanzimat başından bu güne kadar KÜLTÜR alanında kadın da tezimde görüldüyordu: Osmanlı cemiyetinde bütün telekilere ve devlet idaresine hakim olan din ve şeriatın emrettiği yollardan yürüyen kadın tahsili tansimata kadar bu telekkilerin gösterdiği dar çerçiveden dışarı çıkamamış ve devlet adamları bu devre kadar kadın tahsilini ehemiyetli görmiyerek kadının tekâmülündä daima ikinci mütala etmişlerdir. Bu devirde cemiyete hakim telekkiler yine bu devrin eserlerinde Kınalızade Ali efendinin (Taoüledüp)inde görürüz. (x) Ali efendi kitabında (kızların terbiyesi oğlanlara kıyasen verilmelidir) dedikten sonra kadın tahsilinin islamiyet kaidelerine yabancı kalmıyacak kadar din üzerinde olmasının ehemiyetle söylemektedir. Bundan evvelki alimlerde (Taslu Muarettin gibi) kadın tahsiline maurızdılar....Tanzimat hareketile Osmanlı nazarlarının garba çevrilmesiyle siyasi hayatımızda olduğu gibi ictimai ve fikri hayatımız da bir Avrupa tesiri duyulmaya başlamış. Bu garb tesiri o zamana kadar cemiyette mevcudiyeti sezilmeyecek kadar bir hiç adedilen Türk kadınının mukadderat ve her ne kadar Osmanlılık gayesi altında isede diyebiliriz ki bu günkü varlığını hazırlayan temellerin atılmasına şeriatın sihinlerde yerleşen kühne fikirlerinin sarılsmasına sebep olmuştur. Yine bu hareketledir ki Türk kadınına ta 16 ıncı asırda kilise çerçivesi altından kurtulan tekâmülle çok evvel başlayan Avrupa kadını model almaya başlamış Avrupa ile temasta bulunan Osmanlı ricalı ilk defa cemiyette kadının mevkinin ehemiyetini, kadın tahsil ve tekâmülünün bindeki geriliğini sezmeğe başlamışlardır. İlk değişiklik eskidenberi devam edip gelen ve yalnız din üğreten muhülle mekteplerin islah biraz sonra rüşdiye daha sonra bunlara muallim yetiştirecek bir muallim mektebi, his san'at mektepleri açılmış. Bu mektepler ta ikinci meqrutiyyete kadar saman saman din ve şeriatın pençesinden fırsat bulup kurtuldukça tekâmülle doğru gitmiş muarifin memlekete yer yer serptiği bu ydolme fikrinin sihinlere yer etmesi cemiyetin telekkilerini değiştirmeğe başlaması dolayı kadın aleminde okumaya karşı istek faslalaşmış bu sebeple bir çok mektepler açılmış fakat ileride göreceğimiz vechile bu mekteplerde hayat bilgilerinden ziyade din dersleri magramları doldurmıştır. Bu zamanlarda yetişen kadınlar ancak okuma zevki alan bazı yüksek aileden olup hususi tahsil ile yetmişlerdir. Bu hususta müsaıt bir zemin bulamayan inoe sekâlar sönüp gitmiştir. Kadının cemiyet ne derece lâzım olduğunu ikinci bir defa Osmanlı cemiyetine anlatan Balkan harpleri olmuştur. Bu harplerin acı neticesi memlekette milli duyguların tekâmülü için her şeyden evvel ananın çocuğuna bu fikirleri telkin etmesi ve bunun içinde kadın kafasının tekâmül etmesi lâzım geldiğini Osmanlı ricalı bu sefer daha acı bir surette his etmiş ve bu sahada ikinci ehemiyetli teğebbüs meqrutiyyet devrinde olmuştur. Fakat bu devirde de kadının tekâmülü için tam bir serbesti yoktu. Bir taraftan evvelce olduğu gibi dinin diğer taraftan son Osmanlı istipdadının pençesi kadının hürriyetini tahdit ve tahsilin tam bir hisla ilerlemesine mani olmuştur. Nihayet istiklâl harbille Osmanlı hanedanile beraber Osmanlılık mefhumu sildü ve bu mefhum altında yaşıyup gelen kadını-mız Türkiye Cumhuriyetiyle yep yeni bir tipde (Türk kadını) tipiyle hayat sahnesine çıkmıştır.

Tanzimattan evvel kadın tahsili:

Din sebebiyle kadının okumasını muvafık gören bazı kimselerin ısrarı üzerine padişahların ferman buyurmaları dolayısıyla ufak miyasta subyan-mahalle mekteplerinin yaşıdığını ve bunların da Fatih devrinden beri devam edip geldiğini Mahmut Beyin (Tarihçeyi teşkilat muarif)inde ve Nafi Atuf Beyin "Masrif tarih"indeki kayıtlardan anlıyoruz. Bu mahalle mekteplerinin bazılarında kız erkek beraber okuyor. Bazılarında ayırdır. Mahalle mekteplerinin idaresi müftülere aittir, terbiye vasıtası dayaktır. Bu devrin mahalle mektepleri hakkında bize malumat veren Ali efendi ahlaki âlâsında bu mekteplerden bahs ederken kızlara dayak = falaka usulünün tatbik edilmediğini söylüyor ki daha o devirde kadına Osmanlı cemiyetinde bazı içtimai = sosyal üstünlükler verildiğini anlıyoruz. Osmanlı devletinin kuruluşundan beri kendi çerçevesinden ötesini göremiyen memleket büyükleri (1789-1839) arasında Avrupaya doğru nazarlarını çevirmeğe başlamış fakat her sahada alanda olduğu gibi kültür alanında da kadının hissesini alması çok geç olmuştur. Mamefi bu devirde hususi tahsil görerek yetişen bazı şair kadınlar vardır. Zaten daha sonraları yani mevzumu olan ve ileride göreceğimiz Tanzimat devrinde yetişen kadınlarımız da mektep mezunu değil hususi çalışarak yetişmişlerdir.

Kültür Pakımından Tanzimat:

Tanzimat ile Osmanlı imparatorluğunun siyasi hayatında bağlı başına bir devri ifade ettiği gibi fikri ve içtimai hayatımızın tekâmülünde de dikkata layık bir safha olarak mutalâa olunmaya değer. Osmanlı ricali maarifimizde milli olmaktan ziyade Osmanlılık gayesini takip etmeleriyle beraber Avrupaya atılan ilk adım olması dolayısıyla bizim için ehemiyetlidir. Her sahada olduğu gibi kadın tahsili içinde devlet ricali bazı ehemiyetli mutalâalar yürütmeye başlamışlar. Fakat ileride göreceğimiz veçhile yapılan bütün teşebbüsler dinin nazarı altında dar bir çerçeve içinde kalmış ve bu vaziyet Balkan harblerine kadar devam etmiştir. Ancak bu harpdeki felâketler bize maarif hayatımızda bilhassa kadının cehaletinin ne derece ilim neticeler tevhit edeceğini öğretilmiştir.....

Tanzimat Kültüründe Türk Kadını: (1839 - 1869)

Tanzimata kadar ve tanzimat bağlarında kadın tahsil ve terbiyesiyle meşgul olan Subyan = mahalle mektepleri hiç bir değişiklik geçirmemiştir. (1846) da neşr olunan bir talimatnameden anlaşıldığına göre subyan mekteplerinin tahsil müddetleri dört senedir ve okutulan dersler elifba, kuran ilmiyel, teovit, harakeli Türkçe, muhtasar ahlaki mahsusa risaleleri Türkçe dilinden süslü rubai, humasî ve südsî isim ve kelimelerle tertip edilmiş bir lugat sülsü ve nasih yazıdır. Yalnız tanzimatla subyan mekteplerinde yapılan başlıca değişiklik yazının kireatle beraber bağlamasıdır. Bu mekteplerde yapılan ilk muhim islahat teşebbüsü ancak (1862-1278 silhitce) Kemal efendinin nezareti esnasındadır, ki bu zamanda kızlara mahsus subyan mektepleri islah ve Sultan Ahmette ilk defa bir Unas mektebi açılıyor. Bu hususdaki tebliği resmî şudur: "Umranı memleket esası kadıs olan terbiyeyi umumiyeyi muktezî gördü-nen vesail icabiyenin istihsaline her ne derece sarfı himmet buyur-lmuş olsa sermayeyi mamuriyet olmaktadır zebur yazar istihar olacağı

oilvenemayı ayineyi bedahattır. Bir emri hayra senadar buyurulmakta olan lütfü ihsan Âliyi cenap padişahı eser celilesile dersaadet ve beladı selas eden başka memalik mahrusıyî hazmüldükânının elseri mahallerinde küşad buyurula gelen mektep rûşdiyede etfali mevcudinin tahsil ve malumati kâffe ilemelerine dikkat olunduguna, bunun ahkâmı cedidesinden yani izaleyi cehl tabayı kasıyeyi matlubasından fesh olacak saadet halıshalı mucibi meğruseiyet, sunufu esafil ve âlâ olmaktadır. Şimdiye kadar açılan mekatibi resmiye her ne kadar erkek çocuklara mahsus ise de tabii ilmin şükur ve ünasa farz ve harç olduğuna dair eseri celil masbut kùltür sıhhat delil olduğundan ve bir de muktezayı-hikmet balıga ile tahsili ması için mütehammil umuru şafe ve muarifi nisvan alan ezvacen asayış ve refah ve aramış tatifeyi nisvanın dahi din ve dünyaların bilüp esre itaat ve menhiyattan mücavebet mütehasıl esbabı iffet ve kanaata riayetlerinden tevellüt edeceğinden kız çocukları dahi emir, terbiye ve adabi sarihaya vukuflarına ana ve babaları tarafından bakılmak lâzımdır. Dersaadette atmeydanında mahsusen tahsis edilmiş olan mektepte kız çocuklarının emri talimlerine ihtimam olunmakta ve tayin olunan hocaları matluba sureti muvafakatta olmasile beraber kız çocukların keyfiyeti talimlerine dair bu defa müceddeden tanzim olunsakta bulunan nizamname ve usulü cedideyi talimiyeye tatbiken mektebi mezkurun idaresi daha ziyade nizam ve idare tahtına girmiş olduğundan kız çocukları olanların keyfiyeti muharrire salumları olarak çocuklarını mektebi mezkûre gönderüp tahsili maarifi lazımayı ihtidar ettirmeleri ihtar kılındı"....

Resmi şekilde açılan ilk kız mektebi bu olduğunu tebliği resmiden anlıyoruz. Bilahara 1864 senesinde daireyi askeriye ruznamecisi Yusuf Beyin teğebbüsüyle Muhtar ve Tevfik beylerin teşkil ettikleri cemiyeti tedrisiye tarafından yetim ve yetimler için ayrıca bir terbiyehane inşasına karar verilmiştir. Ve taşralarda subyan mektepleri açılmıştır. (1869) a kadar maarifte kadın için yapılan bu ilk teğebbüsler 1869 da Saffet Paşanın nezarete geçmesiyle hayli hiseni artırmıştır.

Tanzimat devrinde yetişen meşhur kadınlar.

(1839 - 1869) da yaşayanlar:

Leyla Hanım:

(İncitme sen ahbabını incinmiye senden bir âlemi fanide sarafet budur işte), beyti meşhurenin ve matbu olan divanın sahibesi Leylâ hanımdır. Kendisi sadrazamlardan Maralısade denmekle maruf Hamit beyin kızı olup 1847 de vefat etmiştir. Mürettep divanı matbudur. Sinî tufeyliyyette her nasılsa bir balmumu gencine nakş olduundan onun dükkânına bası şeyler almak bahanesile pek çok gidermiş bunu seven tanıdıklarından bir zat çocuğa (çenî i rahma dikkatile bakma yanarsın) misrânı talimle Leylâya okumasını söylemiş ve Leylâda gencin bu misrânı (sen de beni mualla ararsın) demiştir. Leylâ hanımın münacat ve mersiyyeleri çok güzeldir.

Seraf Hanım

Şair ve ülemadan meşhur kütüphane sahibi şeyh islam Aşir efendi neslinden olup Nebil Bey merhumun kerimesidir. (1830) senesinde doğmuş ve kendinden evvelki şairlerden ziyade şiir söylemiş ve matbu olan divanında yazılı olduğu üzere münacat ve kasidelerile divanına şahitlerini süslemiştir. Güzeli mersiyyeleri vardır.

Saffet Hanım

Osmanlı şairlerinden olup - - - - - Muhip efendinin kızı ve mevaliden Rifat Beyin zevcesi idi. 1837 senesinde vefat etmiştir.

Nakibe Hanım

Meşhur hoca Abdürrahim efendi sade denmekle maruf esbak münevvin başı Ceman Saim efendi kızı olup 1845 senesinde doğmuştur. Validesi Abdülhak Nail Paşa ahfadından divan sahibi Nebil beyin kızı olduğundan şaire şeref hanımın hemşiresi idi. 1856 de annesinin vefatı ile şeref hanımın tahtı terbiyesine girmişti. Nakibe hanım bu şefkatli kadının yanında 77 senesine kadar kalmış 1853 senesinde pederinin vefatı ile yeni kapı mevlevihane şeyhi Osman efendiden ders almaya başlamış 97 senesinde Darül muallimat muallimliğine tayin ve orada tarih ve farsî derslerini tedris ile meşgul olmuştur.

Sırrı Hanım

1873 senesinde Diyarbekirde doğmuş ve tanzimat bağlarında tanınmıştır. Ulu mu fannu öğrenmiş arabça acece tahsil etmiş bilahare şiire heves ederek şiirler yazmış. Bağdada seyahat ve İstanbul'a geldiğinde Fasil Paşa ile evlenerek bir kaç ay sonra vefat etmiştir. Şiirleri çok lâtîf bilhassa gazelleri meşhurdur.

İffet Hanım

Diyarbekirlidir. Sırrı hanımın hemşiresidir, divanı vardır. 1860 de vefat etmiştir.

Fitnat Hanım

Trabzon valisi hasinedar sade vezir Abdüllah Paşanın kızıdır. 23 Tegrin Evvel (1881) de Trabzonda doğdu. (1845) de pederile İstanbula geldi. Talimine itina olundu. Mektebi rüçdi muallimlerinden Fındık hafız efendiden kuranı hoca Latif efendiden arabî, farisî sabık Mısır mollası hoca Şakir efendiden divanı hafız okudu. Erzurumlu Osman efendiden hat, rika, inşâ deroleri aldı. Henüz genç iken evlendi. Validesi tevhidülünden sonra da tahsiline devam ettirdi. Zevce ile intişa edemediğinden ayrıldı. Bilahare bahriye nezareti mektupcusu damat Ferit Paşanın amcası Mehmet Ali efendiye tevviç olundu. Sihni efendi (Meg ahiri Misa) da derki, "Manzum ve mensur bir çok asarı edibeleri olduğu malum olup fevkaade fırsat ve fetanetleri muktezasınca bazı mesaili hakime ve fikriye hakkında malumatları ukule hayret verecek derecededir. Mügarilleyhin diğer üdebanın asarını tesdis yolunda bir çok asarı varsada onlara desteriş olunamadı". Süleyman Nazif Bey: "garp edebiyatının edebiyatımıza tesiri" isimli mekalesinde derki: "Edhem Pertev Paşa Trabzonlu hasinedar sade Abdüllah Paşanın hizmetinde bulunduğu zaman kerimesi Fitnat hanım efendiye şiir, inşâ talim etmeye memur oluyor. Fitnat hanım son zamanlarında Bursaya geldi. Orada defaatle gördüm ben onu tanıdığım zaman sinni (65) i mütecevizdi. Edhem pertev Paşanın taliminden istifade ettiğini söyledi. Fitnat hanım 18 yaşında hocasına tefevvuk edecek derecede şiirler yazmaya başlamıştı. Zeki olduğu kadarda güzeldi."

Süleyman Nazif Bey bu rivayetleri Fitnat hanımın teyzesinin oğlu olan Ahmet Mithat efendi söylemiştir. Zevcinin şımaniatı üzerine şiiri bırakmış elile kuran yazmıştı ki çok nefistir. 1908 de vefat etti. Edirne kapısı haricinde defn olundu.

Feride Hanım

Kastamonî Ulema ve şuerasından Baharsade Mehmet Raşit efendinin kızıdır. 1837 de Kastamonide doğdu. Yedi yaşında kuranı kerime hifza çalışarak muvaffak oldu. Babasından arabî, farisî talim ve hattı sülûs ve nesih öğrendi. (Tuhfetül Vehbiyi) okudu. Bu sırada şiire hevesi arttı bir gün validesi tekdir ettiğinden:

Duhterini böyle edermi Maderi söyle bana
gürmedim billah cihanda böyle bir ayar ana

kabilinden beş altı beyitli bir çocukça manzume yazup babasının medresesine gitti manzumeyi masasının üzerine bırakarak savuğu. Bir müddet sonra babasının şiirlerine nasireler ve şiirler yazmaya başladı. Yazı derisi alarak 8-10 kadar Kuran ve Muhammediye yazdı. Birer nüshası oğlu Cemal efendi sade sıraat mektebi memurlarından Raif Beyin kütüphanesinde vardır. 16 yaşında Ali Raif efendi ile evlendi. 1853 de beraber İstanbula geldiler. 21 yaşında dul kaldı bir daha evlenmedi nevoine marsiyeler yazdı. 1898 de babası da vefat ve (Alem buya) kafiye ile gençliğinde söylediği gazelinde dediği gibi Kastamonide (Sabani Veli) tarikatına intişap ederek insivaya çekildi. 62 yaşında 1903 de öldü. Kastamonide ağa imareti denilen cami yakınında valide ve pederinin yanına gömüldü. Meşhur Kastamonî Ulemasından Safi sade Tevfik efendi şu tarihi söylemiştir:

"Esüp badı ecel baharın eyledi ifna
Ferdi asra idi tabı nezahat perverde şiir
Kadınken bezmi manada ricali eyleyüp racil
Getirdim çar tekbir eyledim tarihi namı Tefvik.

Bütün ehli kalem nazmı teessüf eylermiş
Sefayı ruh bhaş eyledi hem dil mürdeye güya
denildi ziri ünvanında itsadı suhanpıra
Feride hanım olsun makamı cennet âlâ....."

Kendisi Leylâ hanımla görüşmüş ve ondan gördüğü iltifatlar karşısında daima tevazu göstermiş ve hatıra olarak beraberce bir gazel yazmışlardır.

Münire Hanım

Sultan Mahmut sadrazamlarından Devrişpaşanın kızıdır. Şiirleri oldukça şöhret kazanmıştır.

Adile Sultan

Okinci Mahmutun kızıdır. 22 Teşrin Evvel (1825) de doğdu. Top-hane muşiri Mehmet Ali Paşa ile evlendi. (1845) müşarilleyh bir man-zumesinde: Mısır valisi Mehmet Ali Paşa ile uğraşıldığı sırada Sul-tan Mahmut o vakit mabeyinci olan Mehmet Ali beyi serdar nezdine gönderdiğinde vazifesini iyi yaparsa kendisine tezviç edeceğini vad-etmiş isede serdar esir olduğundan ifayı vazifeye imkân kalmadığını söylemiştir. Mehmet Ali Paşadan (Hayriye Sultan) isminde bir kızı ol-du. Adile Sultan 1 Teşrinevvel 1898 da 75 yaşında vefat etti. Eyüpte bostan iskelesinde zevcının yanına defn olundu. Yıldız kütüphanesi sahibi Sabri Bey şu tarihi söylemiştir.

"Carı yar imdat edüp idi visal etti bu gün
Ruhı paki Adile Sultan cenneti Aşıyan"

Adile Sultanın tahassürname isimli manzumesi meşhurdur. Meşayihî nakşî bendiden Mehmet can efendi hülefasından Bâlâ tekkesi şehî Ali efendiye müntesiptir. Fındıklıdaki sarayına ülema meşahir ve fûkerayı kabul ederdi. Divanı, şiirleri münacaat medhiyeleri babasına kardeş-lerine yazdığı şiirler ve gazelleri meşhurdur, ayrı matbudur: Darülfünun kütüphanesinin yıldız kısmında mahfuzdur. Abdülhamit kendisine çok hürmet etmiş hatta vefatından bir kaç sene evvel sarayına görü-rek askere müzika çaldırıp bir hükümdar gibi kabul etmiştir.

II. (1869-1876): Muarifi umumiye nizamnamesinin negrinden birinci Osmanlı meclisi mebusanın kapanmasına kadar: Açılan kız mektepleri ve yetiğen kadınlar:

Bu devrin muarifi hayatımızda çok büyük bir ehemiyeti vardır. Muarifi nazırlığına tayin edilen Saffet Paşa ilk defa olarak bu zamana kadar parça parça devam edip gelen muarifi teşkilatını ve faaliyetlerini bir küll halinde toplamış ve tevi etmiştir. Saffet Paşanın kaydığı muarifi umumiye nizamnamesi mucibince 1869 da ilk defa ibtidai tahsil için mecburiyet kaidesi konuyor. Ve kızlara mahsus rüşdiyeler ilk defa açılıyor. Bu rüşdiye mekteplerine muallim yetiştirmek için (1870) senesinde İstanbulda bir darülmuallimat-kız muallim mektebi tesisine karar veriliyor. Aynı tarihte Ayasofya olvarında bulunan bir binada Saffet Paşa tarafından irad edilen bir nutukla mektep kışad ediliyor. Rüşdiye tahsili üzere üç senelik bir tahsili ihtiva eden bu mektepte tedrisatta en çok yer tutan derslerin teovit, kuran, din dersleri arabca, Farisidir. Mektebe mesleği mahiyet veren dersler birinci seneye 2-3üncü senelere de birer saat olmak üzere konulan usul tedris dersleridir. Ameli şekli de Darülmuallimata merbut tatbikat mektebinde yapıldı. İstanbul Kız Muallim mektebinde böyle bir tatbikat mektebinin mevcudiyeti ne dereceye kadar doğrudur kati olarak bilmiyoruz. Erkek muallim mektebinin Negrutiyet devrine kadar tatbikat mektebinden mahrum olduğuna bakılırsa İstanbul kız muallim mektebin de de bir tatbikat kısmı olmadığı anlaşılar. Zaten mesleği olan bu derslerin ehemiyeti taadit edilmeyerek (1885) de yapılan kız muallim mektebi talimatnamesine merbut ders cetvelinde I-IIinci sınıfların usul talim ve terbiye dersleri kaldırılmış yalnız son sınıfta bırakılmıştır. Bu talimatın 13üncü maddesi bilhassa tahlile layıktır. Bu madde de deniyorki muallimler ve muallimeler mektebe geldiklerinde kendilerine tahsis edilmiş olan ayrı odalara girip daimi muallimlerden başka bilöğüle erkek ve kadın muallimler ders cetvellerinde tayin olunan ders zamanları kabul etmedikçe katiyen dereshanelere giremesler, kenzalık dersin bitimi ilan ve ihbar olunmadıkça ve dereshaneye kadın müdir ve muavin, mubassır veya hizmetçi gelmedikçe dersi terk edemesler". Şundan anlaşılıyor ki kadın hakkındaki çok muhafazakâr olan bu vasiyet ikinci meşrutiyete kadar devam etmiştir. Bu devirde kız mektepleri için nezaret az çalışıyordu. Yine taassuba bir misal olarak kız muallim mekteplerine girecek olan erkek muallimlerin mutlaka ihtiyar ve çirkin olması yolunda bir takım kayıtlar görülür. Filhakika darülmuallimat programında da son devirlerde (1911) de bazı islahat yapıldı. Programlar değiştirildi. Fakat nezaret yine kadınlık erkeklik meselesinde gayet tetik hareket ediyordu. Hatta Müdir bile mektepten ayrı bir binada oturur, muallimler derslerden çıkınca yine hademe vasıtasile odalarına giderlerdi.

1876 senesinde yine Saffet Paşanın nezareti zamanında: Tophaneyi amire tarafında yedikulede bulunan eski ve boş baruthane tamir olunarak (Kız Sanayi Mektebi) ihdas olunmuş ve ilk defa 50 kadar kız talebe kayd olunmuştur. Bilahare muarifi nezaretine ilhak edilen kız sanayi mektebinin başlangıcı budur. Kız sanayi mektebi Rüşdiyelerin fevkinde bir kız mektebi idi. Bu mektebin açılmasındaki sebepleri anlayabilmek için Nithat Paşanın Tuna vilayetinde açtığı islahhanelerin tarihine güm etmek lâzımdır. (1)

(1) Muallim mecmuası 15 Şubat 1334.

Mithat Paşa Balkanlardaki Türk ordusunun bütün elbise ihtiyacını temin için Rusçukta bir çuha fabrikası tesisini düşündü. Avrupaya adamalar gönderdi, fabrikanın bütün alat ve edevatını getirtti aynı zamanda fabrikalarda çalışacak olanları Üssüz çocuklardan seçerek tesis ettiği islahhanelerde yetiştirmek istedi. Rusçuk kız islahhanesi için Avrupadan dikiş vesair el işleri için muallimler getirilmiştir. Mithat Paşanın kız islahhaneleri ile İstanbul Kız sanayi mektebi aşağı yukarı aynı zamanda açılan müesseselerdir. Bur itibarla Mithat Paşanın Balkanlarda duyduğu ordu levazımını için ihtiyacın İstanbuldaki ordu ihtiyacları için de elsem olduğu muhtemeldir. İlk Kız sanayi mektebinin Tophaneyi amire tarafından açılışına ve bu mektebin 17 sene bu idare elinde kalmış olmasına göre bu ihtimale bûs bütün kuvvet vermek yanlış olmas.

1870 senesinde subyan mekteplerinin islahı hakkında tetkikat yapmak üzere meclisi muarif kısmı ilmi ve idari azasından dört sattan ibaret olmak üzere bir komisiyon tarafından o zamanın ibtidai muallimleri için (Rehnetümayı Muallimini subyan) namile bir risale neşr olunmuştur. Kız Muallim mektebi tesis edileli iki sene olduğundan 1871 senesinde mesun vermemiştir. Talebe mevcudu 37 dir. ve tahsil müddeti üç senedir. Aynı senede iki talebenin işlediği (seccade) ile (Fugide)nin valde Sultan hazretlerine takdim olunduğu Padişahın nazariyyatını celbederek talebelere (100) altın hediye etmiştir. 1871 senesinde Rüşdiyelerde musayyen olan tahsil müddetleri ikmal edilmediğinden mesun vermemiştir.

Ibtidai ünas mekteplerinden mesun olanlar Rüşdiyelere girmek için mümayizler hususunda imtihan ve musayye edilerek açt kağıda aldıktan sonra kabul edilirdi. Saffet Paşa bu zamanda muarif nasırlığından çekilerek yerine guraya devlet azasından Kemal Ahmet Paşa nezarete getirilmiştir. Zamanında dersaadet ve belada selasade müdür ve ünas Rüşdiyelerinin mesum talebesi (2080) bunlardan (48) i şahadetname almıştır. Bundan sonra Ahmet Refik Paşanın nasırlığı esnasında Darülmualimatta (39) talebe vardır. 1872 senesinde bunlardan (17) isi ilk defa şahadetname almış ve Sultan Ahmet İbrahim Paşa, Altay, Atpazarı mekteplerine muallim tayin olunmuştur. Bu zamanda ünas rüşdiyelerinin adedi (8) e çıkmıştır. Ve (224) talebesi vardır. Ve aynı senede Sultan Ahmet ünas rüşdiyesinden (6) hanım şahadetname almıştır.

1873 senesi Istanbulda bulunan Kız rüşdiyeleri.

Sultan Ahmet

İbrahim Paşa

Şehzade

Atpazarı

Atik Ali Paşa

Altay

Beşiktaş

Üsküdar

1873 senesi rüşdiye ders programı.

	" sınıf	" sınıf	" sınıf	" sınıf
	" 1	" 2	" 3	" 4
Arabi	" =	" =	" =	" =
	"	"	"	"
Farisi	" =	" =	" =	" =
	"	"	"	"
Hesap	" =	" =	" =	"
	"	"	"	"
Coğrafya	" =	" =	" =	"
	"	"	"	"
Sülûs	" =	" =	" =	" =
	"	"	"	"
Rika	" =	" =	" "	"
	"	"	"	"
Kıraatı Türki	" =	" =	" =	"
	"	"	"	"
İmla	" =	" --	" --	" --
	"	"	"	"
Nakış	" =	" =	" =	" =
	"	"	"	"
Adet ve ter- kim	" --	" --	" --	" =
	"	"	"	"
Ahlak	" --	" --	" --	" =
	"	"	"	"
İlmi Hal	" --	" --	" --	" =

1873 senesi Darülmuallimat ders programı.

	" Sınıf	" Sınıf	" Sınıf
	" 1	" 2	" 3
Arabi	" =	" =	" =
	"	"	"
Farisi	" =	" =	" =
	"	"	"
Hesap	" =	" =	" --
	"	"	"
Coğrafya	" =	" =	" =
	"	"	"
Tarih	" =	" --	" --
	"	"	"
Rika	" =	" =	" --
	"	"	"
Sûlûs	" =	" =	" =
	"	"	"
İnşa	" =	" --	" --
	"	"	"
Resim	" =	" --	" --
	"	"	"
Nakış	" =	" =	" =
	"	"	"
Ulumu Diniye	" --	" =	" =
	"	"	"
Kıraatı Türki-	" --	" =	" =
ye	"	"	"
	"	"	"
Hayatiye	" --	" =	" =
	"	"	"
	"	"	"

Bu zamanda çıkan Basiret gazetesindeki bir makaleden "Dersaadette zükür ve ünasa mahsus (17) Rüşdiyenin mevcut olduğunu ve şakirdalarının adedi (1930) bulunduğunu Mahmut Bey kitabında söyliyor. Yine aynı kitabın Basiret gazetesinden bir mekaleden aldığı malumata göre: Bu senelerde İstanbul ünas rüşdiyelerinin miktarı (8) ve talebe adedi (224)dir. Ve 1873-74 senesinde (Üsküdar, Beşiktaş, Altay) ünas rüşdiyelerinden (58) hanım şahadetname almıştır. Ve bu mekteplerde cemi en (40) muallim vardır. Ve ancak nakış ustaları kadın diğerleri erkektir, fakat bu seneden itibaren kız muallim mektebi mezunları yetişmeğe başladığı için ilk defa kız rüşdiyelerinde kadın muallimlerin adedi artmağa başlamıştır. Bunlardan, Bayan Fahriye, (Sultan Ahmet) Kız rüşdiyesine birinci muallim ve bayan Münire ikinci muallim bayan Fatma Nigar (eski Ali Paşa) rüşdiyesine birinci muallim ve yine Sultan Ahmet rüşdiyesine Zehra Hanım ve Riyaziye hocalığına Hafız Rüveyde hanımla tayin edilmişlerdir. Kız muallim mektebinin ilk mezunları oldu. Bu hanımlarla artık kız mekteplerine kadın muallimler tayin edilmeğe başlanmıştır. Bu sırada heyet talimiyeleri kadın olmak üzere Üsküdar ve Tophanede birer rüşdiyenin açılması mutazammendir. Bu devri kız rüşdiyelerinde erkek rüşdiyelerindeki derslerden ma'da ambiyatı hayatiye ve musiki talim ve hendese dersleri gösterilmemektir.

1875 senesi Darülmuallimat ve Kız Rüşdiyelerinin imtihan hılasası

Yekûn	"	IV	"	III	"	II	"	sınıf I	"	Mektep İsmi
48	"	15	"	8	"	4	"	19	"	Darülmuallimat
30	"	13	"	6	"	5	"	6	"	Sultan Ahmet
20	"	6	"	4	"	2	"	8	"	İbrahim Paşa
22	"	10	"	4	"	6	"	2	"	Şahzade
33	"	14	"	7	"	7	"	5	"	Fatih
19	"	12	"	11	"	5	"	1	"	Aksaray
33	"	14	"	5	"	3	"	7	"	Altay
28	"	23	"	0	"	4	"	6	"	Begiktaş
28	"	18	"	4	"	3	"	3	"	Üsküdar
24	"	10	"	14	"	0	"	0	"	Üsküdar Gölfe
294	"	135	"	63	"	39	"	57	"	Yekûn

(1869-1876): Saffet Paşa muarif inkilalinden ilk megrutiyetin il-
gasına kadar olan devirde yetişen kadınlar:

Tanzimat başlarında yaşayan İffet Feride hanımlarla Adile Sultan
bu devirde de yaşamış ve ikinci Meğrutiyet başlarına kadar hayatta
bulunup girirler kaleme almışlardır.

Bunlardan ma'da Saffet Paşa muarif inkilabı zamanından ikinci Meğ-
rutiyete kadar yaşayan hanımlarda şunlardır.

Habibe Hanım

Meşhur Hersekli Ali Paşanın kızı olup 1846 senesinde Hersekte
doğmuş bilahare İstanbul'a gelerek Mehmet efendi isiminde birisiyle evlen-
miştir. İkinci sevoi Konya defterdarı Numan Fikri efendidir. Bilahare
ondan da ayrılmıştır. Konyada iken mevlevî tarikatına intisap etmiş
1890'de Ülmüş. Topkapı kabristanına defn edilmiştir. Tertibi divana
muvaffak olmuştur. Bir gazetinde

"Çiçekte tığ gamzen varken atma paşanın
Yeter artık kaşı yas yeter depreme müşükanın
Habibe bir deva esiri dert hile olmağa müşkildir
Ümit etmes esiri derd alanlarla gayri dermanın."

Adile Zafer Hanım:

Vüseradan Kabul Paşanın zevcesidir. Matbu bir eseri vardır 1910
da vefat etmiştir.

Makbule Leman Hanım:

Makesi Cemal isiminde eseri vardır. 1898'de vefat etmiştir.

III.1876-1908: Meclisi mebusanın kapanmasından Mevritiyetin ilanına kadar.

Özellikle çıkan 1876-1908 devrine siyasal, sosyal ve ekonomik bütün mansile (Tanzimatın ruhu devri) diyoruz. Tanzimat ricalinin hazırlayıp Padışaha takdim ettikleri (1876) kanunu esası ile Padışah idaresinin tenkit edildiğini gören (Abdulhamit II) meclisi mebusanı kapatarak tekrar emleke-i tek başına idare etmeye karar vermiş tabii bu suretle Avrupalılaşımağa bağlayan Osmanlı hükümeti tekrar köhne fikirli eski devre ruca bağlamıştır. Bu gerilemenin elbet kadın tahsili üzerinde de tesirleri olacaktır. Nitekim bu hususta bazı ufak işler görülmüş, mektepler açılmışsa da masrafın bilhassa kadın masrafının Tanzimat ile aldığı huz durgunlaşmıştır. Ancak Padışahın bazı mektepleri için yaptığı en mühim değişiklik tedrisata geçen devrin derslerinden ma'da idareyi beyriye el müfessihleri kafaassihha gibi bazı derslerin konması ve bazı vilayetlerde Mithat Paşanın Tuna vilayetinde açtığı sanayi mekteplerine mügabih mektepler açmasıdır. (Abdulhamit II) nin muarif nizamnamesi (1869) in aynadır. Yalnız 1869 nizamnamesinde Bücdiye ve ibtidai mekteplerinin tahsil müddeti 4 sene olduğu halde 1893 senesinde bu mektepler köylerde ve şehirlerde (3) senelik olmuştur. Darülmuallimat ve Bücdiyelerde ders programları yine geçen devri programlarıdır. Yalnız bir az evvel söylediğim dersler ilâve edilmiştir.

1895 senesi İstanbul Kız Mekteplerini ve talebe mevcudunu gösteren cetvel:

<u>Talebe Miktarı</u>	<u>Mekteplerin İsmi</u>
46	Darülmuallimat
34	Sultan Ahmet
32	Şehzade
50	Yusuf Paşa
37	Altay
19	Atpazarı
28	Şakûdar
15	Gülfer
10	İbrahim Paşa
15	Eyüp
286 Yekûn	

1895 senesinde Vilayetlerde mevcut Kız Rüşdiyeleri

<u>Rüşdiye Adedi</u>	<u>Vilayet İsmi</u>
I	Bosna
I	Aydın
I	Trabzon
I	Girit
----- 4	Yekûn

1878 senesinde Avrupa kız mektepleri nizamına tevfiқан tanzim olunan program mucibince lisan musiki ve el işleri talim olunmak üzere Sultan Mahmut türbesi civarında bir mektep (Elyevm bizim Alem valde Sultan ünas sultanisi aksamından olan bina olsa gerektir), Tesis olundu. Aunı senede Rüşdiye mekteplerinde Fransızca tedrisi kararlaştırılarak o sıralarda mahacir iskân ettirilen bazı mektepler tekrar açılmıştır. Bu senelerde kız mekteplerine yeniden ehemmiyet verildiği hissini veren maarif nezaretinin aşağıda gayib bulunan ilanı kadın tahsili için o devir mefkuresinde pek ümit bhas neticelere doğru gidiyor görünüyorsa da o devir kadın muarifi pek sıkı bir disiplin altında ve halkın fikirleri bu sahada çok geridir.

"Maarif nezareti celilesinin himayeyi mahsusası altında olmak üzere muahharan dersaadette Babı Âli caddesinde on iki numrolu hanede Avrupa usulüne tevfiқан kuşad olunmuş olan ünas mektebine her milletten şakirt olunmaktadır. Nezaret müşerrileyh marifetile tanzim olunan ders cetveli mucibince lisanı Türkiyeden başka Fransaya ve istiyenlere diğer bazı Avrupa lisanları coğrafya, Tarih, hesap vesair fûnunu nafia ve hüsnuhat musiki ve nisaya mahsus her türlü el işleri talim olunmaktadır. Mekûlat ve meşrubat mektep hesabına olmak üzere leyli şakirdandan senevi (33) ve mektepte taam edecek şakirdandan (18) ve bîla taam devam edecek şakirdandan (6) lira ücret alınır. Terbiyeyi nisa hususunda ehemiyeti derkâr olan böyle bir mektep terekki caviyan memleketinde rehin takdir olarak bundan istifadeye cesaret edileceği mündemiçtir.

İşte ilk açılan kız sultanisi budur. Fakat evvelce söylediğim gibi halkın henüz kadın tahsil ve terbiyesi hususundaki telakkileri çok geride olduğu için bu gibi teşebbüsler karşılarında faal bir arzu ve talep bulamamışlardır. Aşağıdaki makale buna bir delildir....

"Muarif nazırı Münif Paşa hazretlerinin tamimi muarif hususunda iltizal buyurdukları ihtiramatı memduha semeresinden olarak bu kere vatanımızın en büyük ihtiyacından olan kızlar mektebinin kuşadına muvaffak olduklarına fevkalade teşekkür olunur. Böyle bir mektebin kuşadı emr edilmiş iken mektep mezkurun tarihi kuşadı olan işbu 96 senesi Mart ibtidasından şimdiye kadar ancak üç kız kayıt olunmuş ve bu hesabla bir sene zarfında mektebin mevcudu 15 kızıdan ibaret bulunacaktır. Halbuki bu suretle mektebin idare hususunda pek çok müşgûlata düçar olarak devam edememesi tabiidir. Taifeyi nisvan tahsili ilim etmek fevaidini temamilen tattırmamış olduğumuzu görüp artık fikri batılı bertaraf edip kızlarımıza tahsili hünere ve marifet ettirmek esbabına teşebbüs ve gayret etmeliyiz. Ve kızları olanlar ne suretle mümkün ise hemen bir mektebe kayır ile işbu mektebi tevsi ve bekasını temin etmelidir. Kızları olmıyanlar dahi vatanın terakkiyi muarifi uğrundan elbette bu mektebe elden geldiği merteye bir ianeyi mahsusada bulunmaları dahi elzem umurdandır."

Kız Güzel San'at Mektebi:

(1886) tarihinde hukuk, ticaret ve sanayi nefise (güzel sanatlar mektepleri taalluk ve itibarları hasebilen muarif nezaretine ilhak edilirken İstanbul Kız Sanayi mektebi de muarif nezaretine devr olunuyor. Ve kız sanayi mektepleri için yeniden bir program tertip edilerek İstanbulda üç kız sanayi mektebi açılıyor. Biri Cağaloğlunda (leyli) diğeri Aksarayda (nehari) 3 cüsü Üsküdar'da (nehari)dir. İbtidai ve rüşdi beraber 7 senelik bir tahsili ihtiva etmesine ve programları itibarile Rüşdiye tedrisatından pek ayrılmamış bulunmasına göre bu mektepler hakikatta rüşdiyelerin üzerine bir senelik bir tahsil ilâve edilerek vücuda getirilmiş bir nevi meslek mektebi telakkî etmek doğru olur. Bu mekteplere meslek mektebi mahiyetini verdiren meşbuliyetler her sınıfa ibtidai ve rüşdiyelerden daha fazla miktarda konmuş olan el hünere ile aşçılık ve tatlıcılık dersleridir.

el hünerleri, nakış, dikiş, biçki, halı bez dokumak makine ile çorap, fanile dokumak,  ocuk bakımı olduğu mektebin programında yazılı bulunmaktadır.

1887 senesinde Sivasta zuhur ve  nasa mahsus iki ibtidai mektebi inşasına başlamış ve eski subyan mektepleri tanzim, tedris usulleri islah edilme ibtidai olunmuştur. Buna ait bir misali (Aydın) gazetesinde işaret edilmiş görüyoruz "İtfali inasa tahsis olunan Namazg h mektebi ibtidaiisi tıfali inasın hususiyet halile münasip bir surette ifrağ olunarak evvelce sureti mahsusada dersaadetten celp olunan hoca Habibe hanımın tahtı idaresinde olmak üzere meclisi muarifi vilayetin kararıle küşad olunmuştur. Kemeraltı semtinde vaki hacı Mahmut cami şerifi civarında Bülbül hoca mektebinin dahi böyle dar muallimattan şahadetnameli bir muallime idaresinde olmak üzere usulü cedide vechile itfali-inas tedrisi için civar ahalisinin ianesile derdesti k şat edileceğini dahi maatteşekk r haber alıyoruz.

1880 senesinde yapılan bazı mühim işlerde şayanı kayıttır. Mesela: Beşiktaşta valde  eşmesinde inas rüşdiyesi ittihaş olunan hanenin teşrişi tanzimi ikmal olunup resmî k şadı iora kılınmıştır. Babiali caddesi muarifi nezareti celilesinin himayesi altında küşad olunan leyli mektep  nasını tevzii m k fat resmi Münif Paşa ve muarif nazi K mil Paşa ve müsteşar efendi ile bazı zevat ve talebenin velileri hazır olduğu halde 23 şaban 98 de iora edilmıştır. Münif Paşanın himetile r şdiyeden daha yüksek bir tahsil verilmek üzere tesis edilmiş olan bir  nas mektebinin ilk m k fat tevziidir. Aynı senede Beşiktaş r şdiyesinin m k fat teziinde muallimlerden Mevhibe ve Ayşe hanımlar tarafından nutuk söylenmiştir ki muarif tarihimize ilk nutuk söyliyen kadın olarak bunları görüyoruz.

1889 senesinde en fazla ibtidai mektepleri meselesile alakadar olunmuştur. Tarzı tedris temamil  usulü cedide üzerine yapılmağa başlanmıştır. Merhim İsmail Paşanın eserlerinden olup bir müddet mesdud kalmış olan Mirgun inas rüşdiyesine birinci muallimliğine Fitnat ve ikinci muallimliğine Nazire hanım tayin ve mektebin resmi k şadında Fitnat ve davetlilerden iki hanımlardan bu devirde yetişen kadınlar kısmında bahs edilecektir. Kızların okumaya karşı heveslerinin artması ve bir dereceye kadar fazla talep olmasından dolayı mektep ihtiyaç artmış ve Rüşdiyelerin adetleri  oğaltılmağa başlamıştır. Bunun ne dereceye kadar doğru olduğunu 1889 senesinde Maarif nezaretinde Selim Sabit efendinin söylediği bir hitabeden anlıyoruz. Demiştir ki "Bundan (35) sene evvel mek tib  subyaniye fevkinde numune olarak dersaadette bir iki tane rüşdiye mektebi tesisve küşad buyurulmuş idi. Bu mis ll  daruterbiyelerle husul  maksada vusul mümkün olabileceği ledil tecrübe anlaşılmış olduğundan muahhar vilayati şahaneye dahi tamim ile mezkur mekteplerin adedi teksir edilmıştır."

1901 senesine kadar kültür alanında kız mektepleri için mühim bir hareket g rmiyoruz yalnız bu senelerde Diyarbekirde bir inas mektebi tesisve Eyupteki subyan mekteplerinin islah ve tanzim edilmıştır. Ezcümle islah edilen bu mektepler bilahara ibtidai mektep şekline çıkarılmış ve tahsil müddeti 4 sene olarak ehliyetli hocalar tayin edilmiştir. Aynı senede K rk Kilisede bir kız rüşdiyesi ile bir ilk kız mektebi açılmıştır. Keza: (Erzurum) da, (Bigadiç) de, birer  nas mektebi açılmış Giritte iki kız rüşdiyesi küşad ve bu mekteplerin hepsine kadın muallimler tayin edilmiştir. Bu devirde Osmanlı imparatorluğunun büyük vilayetlerinden olan (Bursa)nın mektep vaziyeti hakkında (H davendig r) gazetesinde görülen bir istatistik malumat vardır ve muarif nezaretinin bir ilmidir.

Bu istatistiğe göre: Bursa kız rüşdiyesinde (309) ve subyan mekteplerinde (989) talebe mevcuttur. 1885 senesinde en ziyade tağrada mektepler tesis edilmiştir. Ayrıca Kudüste (3) ve Halil Abdurrahman kasabası nevahisinde (30) Gazze nevahisinde kız ve erkek (74) ibtidai mektebi açılmıştır.

1886 senesinde ilk defa kız muallim mektebinden (50) hanım birden diploma almıştır. 1891 senesinde Darülmuallimata nahreç olmak ve ibtidai rüşdi sınıfları beraber olmak üzere kız rüşdiyelerinin ders programları tanzim olunmuştur.

Bu esas üzerine 6 senelik olan Rüşdiyelerin senelere göre ders Programları.

	sınıf	"	sınıf	"	sınıf	"	sınıf	"	sınıf	"	sınıf
	<u>1</u>	"	<u>2</u>	"	<u>3</u>	"	<u>4</u>	"	<u>5</u>	"	<u>6</u>
Kavaidi Osmaniye	-	"	-	"	=	"	=	"	=	"	=
Alfabe	=	"	-	"	-	"	-	"	-	"	-
Kuran	=	"	=	"	=	"	=	"	=	"	=
Tecvit	=	"	=	"	=	"	=	"	=	"	=
Kıraat	=	"	=	"	-	"	-	"	-	"	-
İmla	=	"	=	"	=	"	=	"	=	"	=
Yazı	-	"	=	"	-	"	-	"	-	"	=
Eşya	=	"	=	"	=	"	=	"	=	"	=
Hesap	=	"	=	"	=	"	=	"	=	"	=
El Hünnerler	=	"	=	"	=	"	=	"	=	"	=
Tarih	-	"	-	"	-	"	-	"	=	"	=
Coğrafya	-	"	-	"	-	"	-	"	=	"	=
Hıfzıssıha	-	"	-	"	-	"	-	"	=	"	=
Arabi	-	"	-	"	-	"	-	"	-	"	=
Farisi	-	"	-	"	-	"	-	"	-	"	=
İdareyi Beytiye	-	"	-	"	=	"	=	"	=	"	"
Din dersi	=	"	=	"	=	"	=	"	=	"	=

1891 senesinde I Kız sanayi mektepleri ve ibtidai mekteplerinin
Islah edilmiş şekli.

I	II
Elifba	Elifba
Kuran	Kuran
Tecvit	Tecvit
Ulumu diniye	İlmihal
Kıraat	Ahlâk
İmla	Sarfı Osmani
Kitabet	İmla
Kavait	Kıraat
Arabi	Muhtasar Osmanlı tarihi
Farisi	Hesap
Hüsnühal	Muhtasar Coğrafya
Eğya	Yazı
İdareyi beytiye	
Ahlâk	
Hıfzıssıha	
Hesap	
Tarih	
Coğrafya	
Resim	
Hendese	
El hünnerleri	

Bu devir mekteplerinin programlarından alınan netice şuki tedrisat dolduran hemen hemen din ve dine müteallik derslerdir. İlim namına görülen derslerin hepside gayet basit olarak gösteriliyor. ve müşahade, tatbikat kısımları hiç yoktur.

Bu devirde kızlara tahsil veren müesselere umumî olarak bakılırsa şunlardır ve iki kısımdır. I. umumî mektepler muarîf nazarı, II.--Hususi mektepler (Cemaatlar, efrad) tarafından idare olunur. Umumî mektepler: I Subyan ve rüşdiye, II.-idadi ve Sultani (ki Sultani kızlara mahsus yoktur). III.--Ali mektepler: (Kız muallim ve sanayi mektepleridir).

Bu mekteplerin idaresi ve tedrisi hakkındaki şerait gösteren Muarîf nezareti nizamnamesini aynen yazıyorum (Kız mekteplerin müteallik maddeler). Subyan mektepleri:

- I.--Ya Muhtelit veya ayrıdır.
- II.--Tahsil müddeti 4 senedir.
- 9.--Tahsile 6-10 yaşında başlanır.
- 15.--Bir mahalle veya bir karyede ayrı kız mektebi olmadığı takdirde ayrı oturtulmak suretile erkek mektebinde okutulur.
- 17.--Program idare aynı erkek mektepleri gibidir.

Kız Rüşdiyeleri:

- 27.--Büyük şehirlerde birer kız rüşdiyesi bulunacak
- 28.--Muallimleri kadın olacak
- 31.--Subyan mektebi şahadetnamesi alanlar rüşdiyelere girebilecek.
- 32.--Tedris, idare erkek rüşdiyelerinin aynıdır.

Darülmuallimat:

Kız subyan ve rüşdiye mekteplerine hoca yetiştirir. Subyan ve rüşdiye namile iki kızım ve bunlarda müslim garyı müslim mekabeti rüşdiyesi için yetiştirilecek muallimlere mahsus olmak üzere kişer daireye taksim olunacaktır.

- 39.--Subyan şubesinin müddeti tahsiliyesi iki senedir.
- 70.--Rüşdiye şubesinin müddeti tahsiliyesi 3 senedir.
- 73.--Subyan ve rüşdiye şahadetnamesi olmadan Darülmuallimata girmek isteyenler bir mümeyiz heyeti huzurunda imtihan ve ehliyetleri sabit olursa alınır.
- 74.--Subyan şubesinde tahsil müddetini ikmal ile yedil imtihan isbatı liyakat edenlerin kız subyan mektebi muallimliğine çıkmak veyahut rüşdiye şubesine geçmek yeddi ihtiyarlarındadır.
- 75.--Darülmuallimattan bilaimtihan çıkacak şakirdan tayin olunacakları hizmeti talimiyeyi kabule mecburdurlar.
- 77.--Mekatibi ünası umumide laakal beş sene hizmeti talimiyeyi ifa etmiyerek hizmetten çekilmek isteyen muallimlerin Darülmuallimatta esnay tahsillerinde almış oldukları maaş istirdat olunacak ve muallimlikte istihdam için zaten haiz oldukları hakkı richandan mahrum olacaklardır.

Bu devirde kadına tahsilin ne derece lazım olduğunu ve memlekette bu hususun ne kadar ihmal edildiğini gösteren (Mektep gazetesinin 14 Eylül 1311 tarihli nüshasındaki kızlarını talim ve terbiyesi bir makaleyi aynen aldım:

Kızların talim ve terbiyesi:

Umuru beytiye ve tezhibi ahlâk itfal ile mükellef olan kadınların talimi lavazımı zaruriyeden ve hüsnü terbiyesinin medarı kıvamından ve memalik ve beldanın devam ümrânına ve kesbi servet ve samana terakkiyi kâmile hadim olan esbabındandır. Zira kadınlar aileyi beşeriye'nin valdeleridir. Lakin yaşını başını almış kadınlarımıza yazıp okuma öğretmek esbabı adideye mebnî kabil olamayacağı tabii olduğundan hanım kız - larımıza okuma yazma sarf ve vekayı öğretmek muktezidir. Şeriat neticesi medarı ümrân belad olan mevadî mezkurenin talimini men etmiyor ve sahbi akıl ve iz'an olan her fert bilirkî gerek kız gerek erkek çocuklarımız beç altı yaşına kadar kızlarımız ise haddi buluşa veya evleninceye kadar oğuşu maderaneye ilticaeder eğer valide aklı başında bulunmaz ve sermayeyi ilim ve edep ve din ile terbiye etmemiş olursa çocuğunun terbiyeyi evveliyesini hakkıyla veremez. Halbuki terbiyeyi evveliyeye çocuğun medarı terakkisi ve taallüme râğbet ve kabiliyet kesbetmesine yegâne sebebedir. Lakin valide gerek kendisi gerek kocası zengin olsun tezyinatı edibe ile mütehalli ve malumatı kâffeyi ilmiyeyi haiz olsa bile yine evladının tezyit ahlakına ve kızlarına tedbir menzeli ve hüsnü idaresi onlara muhabbet talimi ve diyaneti ibadet evamire itba ve nevahiden içtinap etmeyi öğretirse o kızlar kendilerinin üzerinde olan hukuku ve kendi haklarını layıkile anlar bunun hilafına alacak cahil valideler evladının sui ahlakına sebep olurlar. Böyle çocuklar karşılarında bir muallim bir mani görmedikleri takdirde hevayı heveslerinin sevk ettiği yola salık olurlar. Validenin maüfetli olması evladın ezyadı akıl ve idrakına ve tariki hak ve müstakime süluk etmesine vasıtayı yegânedir. Tufuliyetteki talim dünya ve dince elzemdir. Hatta fakir olupta haizi hüner ve marifet zevcesi olan kimsenin evladı bu validenin sayeyi ihtimamında haiz dereceyi kemal olup fakir evladının talim ve tenvir izham için namerde muracaata muhtaç olmaz. Talimden hasıl olan fevaidi azımeden bi haber bulunan genç erkek ve kızlarımızın bir çoğuna arz olan muzurratı cesime tadat ve tarif olunamıyacak derecede çoktur. Binaenaleyh talim kızların emvalini ırzlarını hasib kendilerini çocuklarını fimaabat her nevi fenalıktan vikaye ile başkalarının dahili ve harici işlerine müdahale etmelerine mani olur. Ekseriya validelerin idareyi bilmemeleri nice rahatsızlıklar badi olmuştur. Kızların taliminin hüsnü maişette her ne kadar erkekler derecesinde değılsede onların nakış derecede haizi ehemmiyet olduğu varesteyi isbat ve beyandır. Bu talimin bize cidden luzumu vardır. Zira zamanımız eskisi gibi olmayüp zaman terakki ve tasliddir. Bu zamanda kızların talimi elzem olup bununla kızlar zulmü cehaletten tahlis ile ziyayı ilmi cehalet ve marifet ile tenvir ederler. Kitabı diniye ve ilmiye, riyaзиyeyi okuyarak bunlardan iktidafı malumat ederler. Memleketin her tarafında bu husustaki mesai ve masarif günden güne ziyadeleşmekte ve semeratı nafia iktidaf edilmektedir. Mesela Amerikada kadınlar diğer memleketlerdeki hem oinslerinin hiç birine nasib olmamış derecede ileriledikleri görülmektedir. Meşhur istatistikcilerden (Şarıl Defrit)in tertip ve neşr ettiği bir mekale mekadına nazaran müttehideyi Amerika sükkânı 1890 da 62,622,250 kişi olup bunlardan 22,735,661 erbabı senayi ve bunlardan (3,914,711)i kadındır. yani 30 dır. Bu adede göre sanayi ve ilim ile meşgul kadın istatistidığı şu 100 olmak lazımdır.

<u>Sanayi</u>	<u>Adet</u>
Muallif ve ehli ilim	2775
Kimyager	46
Memurini Diniye	1235
Mühendis	177
Muhteris	305
Gazete muharriri	1888
Kanun şinas	208
Yazıcı muhasebe memuru	2777
Doktor ve cerrah	4555
Baytar	2
Memurin ve muavini	
Müstensih	65048
Muallim	245965
San'atkâr	10820
Mimar, Mühendis	22
Hasta bakıcı	15402
yazı ve hesap işile uğraşanlar	21185
Hükümet memuru	4875
Tüccar	58449
Musiki şinas	34519
Muganiye	373
Tiyatro müdiresi	634
Oyuncu	3949

Makalede gördüğümüz bu istitistikte Amerika kadının ne derece ilerilemiş olduğunu görüyoruz. Mektep gazetesinin bu makalesi bu büyük farkı işaret ettikten sonra bizde terbiye ve tedris usullerinin henüz çok geri olduğunu bir çok misallerle göstermektedir.

Pedagoji sahasında bir adım. Tanzimat devrine kadar olan medrese usulünün devamı esnasında pedagojik hiç bir hareket olmamıştır. O devirde yazılan kitaplar daha ziyade dinî esaslara istinat eden bir takım ahlâk kitaplarıdır ki bunlar Gazabının (ihaül-ulum)n ile Kınalızaade Ali efendinin eserlerinden müphem olarak yazılmıştır. Bizde Pedagojik sahada ilk adım tanzimat hareketile olmuştur. Tanzimat devrinde Avrupa muarifiyle temasta bulunan bazı zevat ilk defa pedagoji sahasında atılmanın memleket muarifi için en luzumlu bir iş olacağı düşünülmekle bazı pedagoji kitapları yazmıştır. Fakat kadının pedagojide ilk kendisini gösterdiği tarih 1897 de Ayşe Sıdika hanımın (usulü talim ve terbiyetersleri) namı altında bir eser yazması ile başlar. Kitabın mahiyeti ve hayatı kısaca şudur:

1897 tarihinde kız muallim mektebi muallimlerindendir. Kitabında terbiyenin gayesini maddi ve manevi, dünyevi, uhrevi saadeti temin eden hususları görmekle iki cihanda matluba nail ve aziz olmaktır" diye tarif ettikten sonra eserinde bu saadete mazhar olmak için nasıl terbiye vermek lazım olduğunu göstermektedir. Ve yine (ruh-vücut) mefhumlarını izah ve alakalarını göstermektedir. Kitabın diğer bir faslında ahlâk mefhumunu izah ve eski-yeni usul terbiye sistemlerini tefrih etmektedir. Bu hususta esaslı işaret ettiği kısımlar ezbercilik usulünün kalkması ve müşahede, tecrübe sisteminin konmasıdır. Bu hususta Avrupa labratuvar ve müzelerini, tabiat koleksiyonlarını misal olarak gösterdikten sonra ileride bizde kız mekteplerinde bu usul tedrisin esas olmasını temenni etmektedir.....

1908 senesine kadar tetkik edilen bu kısımda yapılan belli başlı hareketler bundan ibarettir. Tedris usulleri ve mekteplerde okutulan ders programları mevcut mektepler devrin başında gördüğümüz şekildedir. Ve ufak bir istatistiğe göre: devrin sonunda İstanbulda mevcut kız rüşdi tahsili veren müesseseler şunlardır. Leyli Kız Sanayi mektebi (Cağaloğlunda, nehari kız sanayi mektebi Aksarayda) Üsküdar Kız Sanayi mektebidir, Rüşdiyeler: Beşiktaş, Fındıklı Üsküdar, Sultan Ahmet, Eyyüp, Molla Gürani Atpazarı, Küçük Mustafa Paşadır.

(1876 - 1908) arasında yetişen kadınlar geçen devirde bahs ettiğimiz Adile, Zafer Makbule Leman hanımlar bu devirde de yaşadığı gibi aşağıda bahs edeceğim kadınlar da bu devir meşahirindendir...

Kâmile Hanım

Balıkesirlidir. Değerli şairlerdendir 1920 de vefat etmiştir.

Nihriunnisa hanım

Abdülhak Hamit beyin hemişiresidir. Şiirlerinde fevkalade bir şaşıa vardır. Kalemindeki nezaket fikrindeki aydınlık şairlerimizin hiç birinde yoktur. (Bir kızki tanırım) ismindeki şiiri bunu ispata kâfidir.

Leyla Hanım

Sabık zaptiye müşiri hakim İsmail Paşanın kızıdır. Fransız ve rum lisanlarında vukufu çok ileridir. Muarif erbabının müttefikan fikirlerine nazaran şiirleri az olmasına nazaran divan tertibine muvaffak olmuştur.

Fitnat Hanım

Harbiye nezareti mümeyizlerinden Mehmet Hadi efendi Kerimesi olup 1850 de İstanbulda doğdu. Sultan Ahmet Taş mektebinde (x) okudu. Bilahara Darülmuaallimata devamla şahadetname alarak Mirgun Ünas rüşdiyesine birinci muallim bilahara müdürü olmuştur. 1907 de tekaüt edilerek 1912 Nisanının 30uncu günü ölmüştür. (x) "Taş mektep ikinci Mahmudun asrında Sarayı hümayunda hazinedar olan Cevri kalfanın vefatından sonra Mahmut hanım emvalimetrukesile (xx) mu-maaleyh namına 1916 de altında sebil ve çeşmeyi havi at meydanına karşı inşa ettirilen bir mekteptir. Halen biçki yurdudur. (xx) Cevri usta: Tarihi Ata: 1874 tabı C. 3 sa.55 de görüldüğü üzere 3üncü Selimin ölümü esnasında hizmetine mükâfaten hazinedar ustalık makamına geçirilen bir kadındır. (Kurşuncu başızade Arif Mehmet ef. karısıdır).

Ayşe Nazire Hanım

1861 de doğmuş (1873) Temmuzunda Şehzade Rüşdiyesinden 1896 Ağustosunda Darülmuaallimattan Aliyülâli derecede şahadetname almıştır ve Mirgun mektebi hattı sülüs muallimliği yapmış 1905 Kânun evvelinde ölmüştür.

IV.--(1908-1923): Meşrutiyetten Cumhuriyete kadar: Kadınlık aleminde başlayan muarîf hareketleri (tahsil yolunda tekâmül).

Tanzimatın rucu zamanından beri yarı canlı bir şekilde devam edip gelen kadın maarîfi meşrutiyetinde ehemiyetli ilerlemeye mazhar olmuştur. Geçen devrin meşrutiyete bıraktığı kadına tahsil veren müessiseler bir kız muallim mektebile üç kız san'at mektebi 9 Rüşdiye ve bazı vilayetlerde kız rüşdiyeleri ve bazı mahallerde Subyan ve ibtidai mektepleridir. Tedris ve program evvelce söyledığımız derslerin aynıdır. Meşrutiyet idaresile muarîf nazırlığına geçen (Nail) Bey beyanatında bu devre kadar memleket için en elzem olan ibtidai tahsili için muarîf bütçesinde hisse ayrılmamış olduğunu meşrutiyet idaresile bütçede mühim bir miktarda hisse ayrılacağını söylemiştir. Bu devirde Anadolu mektepleri pek elim bir vaziyette idi. (1909) senesinde Anadolu'da seyyahat yapan (Tanin) gazetesi muharrirlerinden (Ahmet Şerif) beyin bu hususta yaptığı müşahedelerinin neticesi şudur: Sındırgı Şarkî Kara ağaç, Goluvaç Bey Pazarında gördüğü kız erkek mekteplerinin tedris usullerini yaşayış tarzlarını gayet müteessif bir lisanla anlatıyor. Şarkî Kara ağaçta yeni açılan kız ibtidai mektebinde (40) kadar talebe mevcut olduğunu etrafı açık bir sofada iki taraflı rahleler üzerinde talebenin oturduğunu ve mektebi idare eden muallim için bir ev dahi tahsis edilmediğini söylüyor. Bey Pazarında Kız - erkek: Rüşdi, ibtidai mekteplerden başka beş subyan mektebi vardır. Bunlarda da derslerin gayet basit ve ezbercilik şeklinde olduğunu aynı muharrir söylemektedir. İşte Meşrutiyetin muarîf sahasında yaptığı en mühim değişiklik ibtidai tahsilin islahıdır. Bu hususta yapılan layiha ile ilk tahsilin meccaniliği ve mecburiliğidir. Yine bu layiha ile ilk mektep teşkilatı tedrisat ve talim hey'eti ve teftişi vilayet tedrisatı ibtidaiyesini tesbit eden fasıllarını ihtiva eder. Umumi harp nasıl kadın vazifelerinin hududunu ve neticede hukukunun hududunu da genişletmeye sebep olmuşsa kadın tahsil ve terbiyesinde tevsi idrakide osmanlı imparatorluğunda Bilhassa Balkan harbinden sonra hasıl olmuştur. Balkan harbindeki acı mağlubiyet bir taraftan münevverleri bu mağlubiyetlerin sebeplerini araştırmaya sevk etti diğer taraftan da taasubu kırarak kadının hürriyetini kolaylaştırdı. Balkan muharebesindeki mağlubiyetinin siyasi ve askeri sebepleri arasında münevverler içtimai zaifliğimiz idi sayıyorlardı. Milli hissin kuvvetli olmayışı ve bu sebeble Milli muarîfin teşekkül etmeyişi cihalet sebeble hıfzıssıha hakkında umumi vukufun azlığı, iktisadi teşkilatsızlık gibi bir çok sebepler bu zaifliği tevlit eden amillerdir. Matbuat, muhtelif teşekküller bu zaifliğin sebeplerini münakaşa ederken kadının hürriyet meselesinin ortaya çıkmamasına imkân yoktur. Türk kadın da Türk erkeği kadar harpten mutazarrır olmuştur. Onunda bu felaketi karşılamak için yapacağı vazifeler vardır. Çocuklarında milli hisleri kuvvetlendirmek icabında erkeğin kendisine bırakacağı işleri görebilmek için bilgiye, tahsile ihtiyacı vardır. Yıkılan ailesinin maişetini temin yükünü omuzlarına almak için onun da hayat mücadelesine girebilecek mümarese ve kudreti kazanması lazımdı. Balkan harbi felaketinden sonra kadının hayat ve terbiyesi meselesi ciddi olarak men edilmeğe başlandı. Matbuat sahifelerine intikal eden bir ehemiyetli mesele etrafında teröme ve telif olarak bazı eserler çıktı. (Hürriyet Nisva), (Müslüman kadını), (Kadınlarımız), (Türk kadının tereddidi) gibi bir nevi neşriyat arasında (Türk kadınlığının tereddüsi) müellifi (Selahattin Asım) Bey kadar meseleye canlı temas eden olmamıştır. Ne Müslüman kadını yazan (Ferit Vecdi) ne de kadınlarımız muharriri (Celâl Nuri) bey Selahattin bey kadar hakikaten

açık bir görüşle Müslüman Türk kadınının mukadderatın tetkik ve tahlil etmiş değildir. Nafi Atuf Bey bu hususta diyorki intişarını müteakip zamanın hükümeti tarafından toplattırılmakta olduğunu hatırladığını bu eseri mevzuuma temas itibarile tekrar okuduğum saman bundan (20) seneye yakın bir zaman evvel Türk kadınlığı hakkında eserde dermiyan edilen mutalaları çok dikkata layik buldum. Çünkü Türk kadınına tereddi izafe etmek suretile ilmi bir hataya düşdüğü muhakkak olmakla beraber eserinde kadını ezen Türk kadınına içtimai hayatta yer vermiyen onun tahsil ve terbiyesini güçleştiren en ehemiyetli amilleri büyük bir cür'et ve cesaretle ve se rahatle yazmaktan çekinmemiştir". Bir çok islahat taraftarlarının fikirlerinede hülasa eden bu eserin başında müellif diyorki: "Ben şuna kaniim ki bilhassa Türk aile ve cemiyetinde kadının şimdiki kadar hiç bir zaman yalnız zevk ve şehvet kadını halini almadı. Eski zamanlarda Türk kadını en ziyade nevi bir mahiyet haiz olmakla beraber yine cemiyetin işlerine içtimai vazifelere hatta iktisadi varlıklara bile maliktir. Onun en büyük meşgalesi çocuklarla uğraşmak olduğu halde bile yine Türk kadını milletin tarihine ve içtimai hayatına az çok iştirak ediyordu". Bu mutalası bilahara bazı tarihi müşahedelerle teyit ediyor. "Samanlıkta eski Türk içtimai ve idari teşkilatında kadın daima erkeğin yanında dahi bazı cihetlerce onun fevkinde yer alır. Bunu islâmlığın bütün tesirlerine rağmen Samanlık esaslarını muhafaza eden Anadolunun Türk şubelerinin hayat tarzlarında aile tesisatlarında şimdi de görmek pek kolaydır. Türklerin Turanın Tarihi bile (Alagoya) larile (Burtecen)'in annesile kadından başlar. Türk tarihinde hükümdar olmuş bir çok analar Hindistanda imparatorluk tacını giyen kadınlar vardır." Halbuki şimdi Türk kadının bu mevkide görmiyoruz. İşte bu büyük inhitatın sebep ve amilini müellif şu suretle izah ediyor. "Bütün hata ve itap millete yaşatılan sun'î hayatta ona hiç Tarih ve seciyesi düşünülmiyerek verilen esaslarda kendi ruhi diniyetile telif edilmeden telkin edilen dindeki hususiyetlerle asla mütecanis olmadığı halde cebren kabul ettirilen arab içtimaiyatının teşkilat ve tesisatlarında âdet ve muâşeretlerinde ve en nihayetinde bütün bu gayrı tabii ve menfi şeyleri ona tatbik edenlerdendir. İçtimai hayat pek muhtelif sebepler ve tesislerle dokunulmuş bir merhaledir. Türk kadının islam alemindeki vaziyetini tayin eden daha başka sebeplerde belki vardır, tesettür nikap, talak vesaire". Her ne olursa olsun bütün bu içtimai noksanlıklar muarif noksanlığından ileri gelmektedir. Türklüğün umumi inhitatının en şamil ve esaslı amilleri arasında Türk kadınının cemiyet içinde layik olduğu yerini olmayışının olması olduğunu söyliyener her halde hakikattan uygun bir hüküm yürütmüş olmadılar.

İlk Kız Lisesi:

Balkan harbinden sonra 1913 de Türk kadınlığı hakkındaki neşriyatın tesiri olmamış değildir. Filvaki bu devrin en ehmmiyetli muarif tahavvülleri kız mekteplerinde görüldür. Taassüp azaldı. Hükümet daha cesaretle hareket ediyor. Bir taraftan o zamana kadar vilayet merkezlerine münhasır kalmış olan Kız Rüşdiyeleri 25 Eylül 1913 ilk tedrisat kararnamesile 6 senelik kız ibtidailerine tahvil edilerrek kaza merkezlerine şamil oluyor. Bazı vilayet merkezlerinde bu kararname hükümlerine göre senelik kız muallim mektepleri açılıyor. Kızlar için bir lise açılması da 1913 senesine tesadüf eder: (1911) (Aksaray) yangınında Lâleli Türbesi civarında bulunan kız muallim mektebi binası yanmıştır. Kız muallim mektebi bu vakte kadar nehari idi. Fakat mektepten çıkan hanımların ekseri vilayetlerde açılan kız mektepleri muallimliğine talip olmamalarına ve pek çok münhal yerlerde

kadın muallim bulamamak yüzünden müşkülata tesadüf edilmekte olduğundan İstanbulda kadın muallim yetiştirmek sonra kendi memleketlerinde kullanılmak üzere vilayet kız rüşdiyelri mezunlarından kızlar getirtilmiş ve bunların da Darülmuallimat şubesi olmak üzere İstanbulda Çarşambada bulunan Leyli Kız Sanayi mektebinde tedrisleri ve ikametleri temin edilmiştir. Yangından sonra asıl darülmuallimat teşkilatı idadiye ve kız sanayi mektebi de leyli darülmuallimata kalp edilmiştir. Bu suretle husule gelen kız idadisinin rüşdi kısmı yeniden idadi sınıflarında mülga darülmuallimat sınıfları talebesinden teşkil olunarak Kaba sakalda bir konakta açılmış ve müdürlüğüne o zaman Ankara muarif müdürü bulunan (Ahmet Edip) bey muavinliğe de Nakiye hanım tayin edilmiştir. İdadi sınıfları dersleri: Türkçe, riyaziye, tabiiye, tarih, coğrafya, resim Fransızcadır. Bu binada (1912) yangınından mektep Bayazıtta Tavşan taşında bir konakta üç rüşdiye ve üç idadi sınıflarını havi olmak üzere tekrar açılmıştır. Mektep nehari idi halbuki İstanbulun uzak semtlerinden orta tahsil için gelen kızlar vardı. Diğer taraftan bu idadinin tedrisat erkek liselerinin pek dununda idi. (1913)-(1914) senesi başında bütün bu ihtiyaçlar gözönünde bulundurulacak mektebin leyliye kalbi 5 senelik ilk kısmı üzerine 5 senede orta tahsil vermek üzere tahsil müddeti 10 seneden ibaret bir kız lisesi açılması münasip görülmüş ve bu şekilde ilk kız lisesi (İstanbul ünas Sultanisi) adı altında Aksarayda (Redif Paşa) konağında açılmıştır. Bu mektep (1915) senesinde (BezMuallim) sultanisi adını almıştı. Ve binası da (Sultan Mahmut) türbesi yanındaki binaya nakl edilmiştir. Sonradan ders programlarında epi tadilat yapılmış olan bu lisenin ilk tedrisatı şu maddeleri ihtiva ediyordu. Lisani osmani (Türkçe) ecnebi lisan dundersleri, tarih, coğrafya, hesap, hendese, malumatı tabiiye, cebir, fizik, medeni malumat, hıfzıssıhha, kimya, kozmografya terbiyeyi itfal (Pedagoji) resim, beyaz işler, dikiş biçki, iktisadi beyti, beden terbiyesi, piyano gınadır. Sonradan yapılan tadilat arasında lisani osmani Türkçedir. Programa bu derslerden maıda arabi farisi tabahatda ilâve edilmiştir. Erkek liselerinin 12 senelik programına göre bu tedrisatta elbette zayıftı. Ancak kızlar için henüz yüksek tahsil müesseseleri Darülfünun kapıları açık olmadığından bu orta tahsil kızlar için kâfi görülüyordu. Fakat 1916 dan sonra kızlara mahsus bir darülfünun açmakla başlayan yüksek tahsil imkânı da hasıl olmağa başlayınca bu tahsil noksanı da his edilmeğe başlandı. Vileyatlerde kızların orta tahsil müesseseleri yalnız kız muallim mekteplerinden ibaretti. Açılan (10) senelik kız liseleri yalnız İstanbula mahsustu vilayetlerde kızlara mahsus liselerin açılmağa başlanması İstiklâl mücadelesi bitmesini müteakip 1922 Türkiye Büyük Millet Meclisi zamanındadır. Ve ilk açılan 1923 de İzmir Ankara Kız Liseleri olmuştur.

Kızların Yüksek Tahsili:

1915 senesi Kânun sanisinde İstanbul Darülfünunda hanımlar için muntazam dersler açılmıştır. Dersler haftada (4) gün ve konferans salonunda verilirdi. Bu dersler: kadın hukuku, heyet ilmi (kozmoğrafya) fenni malumat, umumi ve kadın hıfzıssıhhası, el işleri, tarih, ev idaresi pedagoji idi. Kadınlarımız için tabi bir tahsil üzerinde sayılan bu derslerin açılmış olmasından dolayı matbuat memnuniyet gösteriyor. Ve bu derslerin kadınlarımızın fikri terakkisinde yapacağı tesiri şu satırlarla gösteriyordu. (x) "Hakikatan yükselmeğe azmetmiş olan bu milletin evladına yetişmek onu yükseltmek ona darülfünun salonları içinde talim hakkını vermek inkılap için tam manası ile bir başlangıçtır. İçtimai heyetimizin yarısından fazlasını teşkil eden kadınlarımızın mevcudiyeti ihmal olunamazdı. Ihmal olunursa sonu felaket olurdu. Ve netekim oldu. İtiraf edelimki bizim ve fert hususundaki hiçliğimizin başlıca sebebi aileyi terbiye ve

(x) Nafi Atuf (Muarif tarihi) cilt II

idaresi altına alacak olan kadınlarımızın yükselmesine çalışmaklığı-mızdır. Zaten erkekte tenvir edilmemiş olduğu için aile ve vatan öksüz kalıyor. Bu mahrumiyet içinde yetişen gençler ne ile mevcudiyet kazansınlar) (x). İşte matbuatın ehemiyetini bu kadar tebaruz ettirdiğini bu dersler kızlarımız için yüksek tahsilin hakikatan başlangıcı olmuştur. Ancak kız orta mektepleri ve muallim mektepleri arttıkça bunlara kadın muallim bulmak zarureti hasıl olduğundan bu dersler bir müddet devam ettikten sonra lağv edilmiş ve kız idadile-rini bitirecek yüksek tahsil görmek isteyen kızların muarif nezaretine müracaatları üzerine İstanbul Darülfünunu içinde aynı sene içinde (inas Kız Darülfünunu) adile bir kısım açılmıştır. Bu darülfünunun ilk tale-besi kız idadileri mezunları ile İstanbul kız muallim mektebi mezunla-rıdır. Ve ekserisi kız muallim mektebinde mecani leyli-dirler; bu da-rülfünunun üç şubesi vardır. Ve her şubesinin müddeti tahsili üçer senedir. Bu şubelerde edebiyat, riyaziyat, tabiiyattır. Edebiyat şubesinde, Türk edebiyat resim ve hususi kitabet, Osmanlı tarihi, umumi tarih, coğrafya, etnografya, felsefe, edebiyat tarihi, sanayi tarihi, içtimai ilimler, iktisat, cari kanunlar vardır.

Riyaziyat şubesinde: Felsefe, terbiye, müsellesat, hesabı âlâ, cebri âdi, fizik, hendese, cebri âlâ, heyet riyaziye tahlili, hendese, mihanik, cari kanunlar okutulurdu.

Tabiiyat şubesinde: Kimya tatbikatı, nebatat, kimya, fizik, hif-zıssıhha, tabakat, felsefe, hayvanat, terbiye müsellesat tahlili, kimya teşrih, uzvi kimya, hayat tabiiye, cari kanunlar dersleridir. Bu prog-ramlarla devam eden kız darülfünunu (1920) de lağv edilerek talebesi İstanbul darülfünununa kabul edilmiş ve ondan sonra kızlar da İstanbul darülfünunda erkek arkadaşlarıyla beraber ders almağa başlamışlardır. Ancak erkek talebe ile kız talebenin beraber tahsil görmeleri o kadar kolay olmamış. Muhtelit hakkında darülfünun müderrisleri arasında bile hayli münakaşalar olmuştur.

Nakiye hanımdan aldığım şifahi malumata göre: Meşrutiyet devrine kadar bir tek kız muallim mektebi bir kaç rüşdiye ve idadi subyan mektepleri vardı. Halbuki meşrutiyetten bu güne kadar o kadar fazla mektep açılmış muarif ilerilemiştirler: Avrupa, Amerika kadınlarının biz-den çok saman evvel uzun müddette kat ettikleri ilim yolunu Türk kadını 25 senede kat etmiştir. Ve bu gün onlara yaklaşımıştır. İşte mevzuunun en canlı noktası buradadır. Ve bu gün onların alamadığı içtimai siyasi hakları almıştır. Meşrutiyet devrinde açılan mektepler=sultanilerdeki dersler aynı bu günki derslerin mahiyetinde idi. Fakat tedris usulleri başka idi. Şu halde kadın muarifi milli şuurunu Cumhuriyet devrile olmuştur. Bu esaslı değişmenin temeli Balkan harpleri sonunda memlekette sezilen kadın içtimai eksikliği neticesinde atılmıştır diyebiliriz.

(x) İhtam gazetesinden.

(1908 - 1923) devrinde yaşayan meşhur kadınlarımız.

Geçen devirde yaşayan Leyla ve Mihrünnisa hanımlar bu devirde de yaşadığı gibi aşağıda yazdığım hanımlarda meşhurdur.

Seher Hanım

Zamanımız şairlerindendir. Rivayete nazaran boğaz içinde inas mekteplerinin birinde müdire imiş tercümeyle haline desteres olunamamıştır. Bu devirde yaşayan hanımların bir kısmı Cumhuriyet devrinde daha fazla tanındıkları ve yaşadıkları için o kısma bahs etmeyi muvafık gördüm.

Nesibe Hanım

Şerif Paşazade Sait beyin kızı olup İstanbul edibelerindendir. Fatin efendi tezkeresinden bundan fazla malumat verilmemiştir.

Nûzhet Hanım

Hakkı Paşanın kızı olup tertibi divana muvaffak olmuştur.

Fatma Nigâr Hanım

Mektebi harbiyeyi şahane almanca muallimi Osman Paşanın kızıdır. Fransızcaya vukufu fazladır. (Efsus) namile iki kısma münkasım olan matbu eseri kendisine zamanın âlimesi unvanını kazandırmış ve devrinde tercüme işlerinde hiç bir edibe kendisi kadar muvaffak olamamıştır. Arablarda (Ümünnisa)ları acemlerin İffetleri milletlerince muarif noktasından nasıl bir mevki varsa bizde de o makamı alının sahibesi Fatma Nigâr hanımdır.

Halide Edip Hanım

İsmi edebiyat tarihine geçecek kadar kuvvetli bir kalemin sahibi olan Halide Edipin eserleri ile bu gün yalnız Türk değil dünya kadınları arasında kendisine müstesna bir mevki almıştır. Onu bu küçük etüdün tim-sali olarak Türk kadınlığı namına iftiharla gösteriyorum.

Hayatı: 1883 de İstanbul, Beşiktaşta doğru. İstanbulda büyüdü, tahsilini Üsküdar Amerikan kız kolejinde yaptı. Oradan yetişen ilk Türk kadınlarından. Hususi olarak Riyaziyeci (Salih Zeki) den riyaziye, Rıza Tevfikten felsefe, zamanın Şükrü efendisinden arabî farisi öğrendi. 1908 den sonra gazete ve mecmualara yazı gönderdi. Yine meşrutiyeti müteakip kız muallim mektebinde terbiye muallimliğini aldı. Kısa bir zaman inas darülfünununda garb edebiyatı okuttu. Harbin son senelerinde Berutta bir kız muallim mektebi açtı. Suriyede (Aynıtura) denilen bir memlekette bir yetim mektebinde islahat yaptı ve Şamda bir ilk mektep açtı. Bu mekteplerin umumi müdürü oldu. Mütarekeden evvel Darülfünunda hoca oldu. Büyük işgalde Anadoluya kaçtı. Evvela o devrin Üniversite rektörü Salih Zeki ile evlendi. Şimdi eski meclis reisi ve zevci Dr. Adnan ile Avrupalıdır.

Edebi mevkisi ve eserleri

Dünyâ düşününce Türk edebiyatına borcunun pek az olduğu söylenebilir. Gark kültürüyle büyümüştür. Divan ve tanzimat şairlerini hocası Rıza Tevfikle tanıdı. Ruşen Eşrefe göre: Dolambaçlı yekahenk bir uslubu vardır. Halide hanımda kendisi için bu fikirdedir. derki "Ben iki türlü yazarım I roman, II küçük hikâye, küçük mensur ve şiirdir. Romanımda mutlak mevzumun pılanını yaparım. Mevzuda hakim vasıflar nasıl olacak ötekiler etrafında nasıl yaşayacaklar bazen bab fasıl tertibatını bile zihnimde yaparım. Ondan sonra kolayca yazarım. Yalnız

kitabın ortalarına karakterle bana hakim olur mesela: ilk satırlarda hükmümün altında yürüttüğüm şahıslar bana karşı isyan ettikten sonra gidişi beğenmediğim halde o şahıslar istediklerini yaparlar". Bu sözler psikolojik roman hakiki yaşayışa uygun bir nevi karakter hikayesi almak istediği kahramanlarını duygudan bir nevi bugün içinde yaşıyor. Şiirin gösteriş yaparak yazıyor. Ve eserini bu iz ve ihtiras havasının sardığı görülür. Fazıl Ahmete göre uslubu çok çetrefildir. Kayada, Handanda, hatta seviyeyi talikta, Gülnuşta, Sarada, Aşşede, Zeynoda, ince kadın karakterlerine rastlanır. Romanları: Raikin Annesi, seviyeyi talik, Handan, yeni turan, mevut hüküm, Ateşten Gömlek, Urun kahbeye, Kalb ağrısı ve Zeyli, bestelenen bir tiyatro eseri Kenan çobanları (son eser) mensur parça ve hikâyeleri: Harab mabetler, Dağa çıkan Kurt, talim terbiyedir. Kabak çekirdekçi, Tanıdığım çocuklardan, Zeynebim zeynebim hikayeleri Aliyenin Anadoluya gidişi ve Kenan çobanlarında yazılmasını kolayca tanıyoruz.

İngilizce yazdıkları:

Memoirs of Halide Edip. Turkish Ordeal, Turkey faces West dir. Bütün bu eserlerle Halide Edip Türk edebiyat Tarihinin kıymetli bir unsuru olmuştur.

CUMHURİYET DEVRİ

1922-1923 Büyük Türk devrimile Cumhuriyet devrine giriyoruz. İstiklâl harbinde Kara Fatma Kızıl Aygeleri yetiştiren Türk kadını kendisinin her sahada başarabileceğini millete anlattı. Vatanın yıkılmasında yakılmasında ve hatta mahv olup gitmesinde kadının Türk cemiyetinde asırlarca sönmüş uyumuş olarak kalmasının en büyük amil, amil olduğunu Cumhuriyet mümesilleri ilk hamlede sezdiler ve inhilalın ön safhasında ilk fikirlerini vatan kadar kıymetli olan kadın üzerinde yürüttüler. Bu hususta (341) senesi Mayıs ayında Başbakanın Ankarada toplanan Türkiye muallimler birliği kongresindeki bir söylevleri şudur:

"İçtimai eksikliklerimizi düzeltebilmek için en kısa ve hakiki yol kızlarımızı iyi yetiştirmektir. Kızlarımızın iyi terbiye edilmesi sayesindeki aileleri tenvir imkânını bulacağız. İyi yaşamaya engel olacak manisaları devirmek hurafeleri silmek hayatın en nezih zaruretlerinden olduğuna her kesin ittifak ettiği sanayi nefise zevkini vermek gibi bir aileyi medeni bir seviyeye çıkaracak inkılabın bütün temelini bu günkü kızlarımız teşkil ediyor. Bu hususta bizden suhulet isterse- niz ona çalışmak vazifemizdir. En yüksek bir vazifeyi deruhte eden muallim hanımlarımızın mesaisini hiç bir engel ile haleldar olmamalıdır. Memleketin dört bucağında hüsrânlar ve mahrumiyetler içinde kızlarımızı yetiştirmek için azim ve ceht ile emek veren muallim hanımların faaliyeti içtimai hurafelerle katiyen durdurulamaz. Bu gün nerede bir muallim hanımın önüne bir engel çıksa ona şiddetle bertaraf ederim demiştir. Aynı mevzu üzerinde Kâzım Kara Bekir Paşanın büyük millet meclisinde bir söylevi şudur:

"Bizim iktisadi hayatımızda en geri kaldığımız bir cihet kadınlarımızın erkeklerle beraber iktisat aleminde çalışmamasıdır. İktisadi hayatımızda muarif programımızda esaslı bir istikamet tutulamadığından dolayıdır ki bu gün her ailede erkek çalışmak mecburiyetindedir." Kâzım Paşa söylevin bir noktasında mekteplerde derslerin nazari ve ameli beraber gösterilmesini en faideli bir usul olarak gösteriyor. Ve bunun bilzat kız mekteplerinde yaptığı ufak teftişlerde ne kadar geri olduğunu söylüyor ve Cumhuriyet devri mekteplerinde okutulan derslerin nazariyatta kalmayıp ameli sahada da aynı derecede ehemiyet verilmesini işaret ediyor. Konferansın teknik sahasında sanayi mektepleri için demiştir ki: "Bu gün kız san'at mekteplerinde dokumacılık behemhal yer tutmalıdır. Bu gün el tezgâhları tekâmül etmiştir. Bir insanın hayatını kurtarabilecek vaziyete konmuş tezgâhlar mevcuttur. Bunlar mekteplerde yer etmelidir. Ankara sofları Ankara tiftikleri gibi bir çok mensucatımız tezgâhın makineye tebdili mevki etmesi neticesi bu gün için bu san'atlar mutal kalmıştır. Hanımlarımızın tahsilinde terbiyesinde çok noksanlık oluyor. Halbuki hanım tahsilinde yalnız dimağ işi görüyorlar. Ve dimağın okuduklarını hayatı hakikiye sahnesine atıldıkları zamanda mevki tatbiklerini bulamadıklarından dolayı beçiksizliğin tam bir numunesi oluyorlar." Konferansın bu eksiklikleri gösteren diğer bir noktası şudur:

Paşa diyor ki: "Meselâ bir kız mektebine gidiyorsunuz orada her şey tekâmüle doğru yol almıştır, labratuvarları vardır, fakat bir ev hanımına lazım gelen malumat yoktur. Meselâ: Darülmuallimattan çıkan hanımlar memleket kızlarını yetiştirecektir. Onun kafasına yalnız riyaziye ve yahut hendese koyacak değildir. Onu hayatı hakikiye yetiştirecektir.

fakat evveli emirde kendisi bu şerait içinde yetişmemiştir. Ne yama ne ütü ne dikiş hülasa mekteplerimizin iç yüzü çok fenadır." Konferansın sonunda sıhhat bahsine geçiyor ve terbiyeyi bedeniyenin mekteplerde hakiki bir şekilde yapılmayıp alelusul bir ders vermek gibi lüzumsuz bir şekilde gösterildiğini söylüyor.

Cumhuriyetin ilk safhasında maarif sahasında görülen eksiklikler memleket münevverleri tarafından tenkit, işaret edilmiş ve hazırlanan bu esaslı zemin ve programlar altında Cumhuriyet kadın muarifi için başlıca yaptıkları şunlar olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti kadına ilk tahsilden yüksek tahsile kadar (her şubesine) yükselmek hakkını vermiştir. Ve tahsil devrelerinde en esaslı değişmeler şunlar olmuştur:

İlk Tahsil

Mecmuanilik ve mecburiyet esaslı üzerine ibtidai tahsil devresi (5) senelik ve muhtelit oluyor. İlk tedrisat hakkındaki kanunu muvakkattan bu gün kalan maddelere göre ibtidai mekteplerinde bir de ana sınıfı vardır. Ve muarif vekâleti mecmuasından aldığı kayıtlara göre bu ana sınıflarının nizamnamesi şudur. (x)

Madde I.- Ana mektepleri ibtidai kız mekteplerine mülhak olmak üzere ve müstakilen küşad edilir.

III.-Ana mektepleri ücretli veya ücretsiz olmak üzere iki kısım.

V. -4-5-6 yaşındaki çocuklar kabul olunur. Erkek ve kız çocuklar beraber bulundurulabilir.

VI.- Kabul olunacak çocuklar muayene ve aşı olarak alınır.

VIII.- Sıhhi ahlaki oyunlar ve mektep dahilinde yürüyüşler, mümaresatı bedeniye milli müsahebeler resim lavhalarının tetkikleri ve mutalası el işleri talim olunur.

X.-Derhane adedine göre muallim hanım ve muavinesi bulunur. İdare baş muallime aittir. İlk tahsil 7 yaşında başlar 5 seneyi ikmal eden her talebe orta tahsil devresine geçebilir. Bu gün memleketin her yerinde sıhhi ve muntazam ilk mektepler vardır. Garbi Anadoluyu gezdim, hemen her nahiyede ve köyde taşdan yapılmış ilk mektepler gördüm. Bu mekteplerde köylü kızı ve oğulları beraber okuyor. 10 sene evvel kızını yalnız olarak sokağa bırakmaya doğru bulmiyan Türk zihniyeti bu gün oğlunu ve kızını aynı sırada beraberce tahsil müsaade ediyor. İşte Tanzimat başında kız tahsili yalnız İstanbulda ve ancak bir iki mahalle mektebine münhasır iken Meşrutiyette bunlar daha mütekâmil bir şekilde ve vilayetlerde de açılmış nihayet Cumhuriyet devrinde şehirli kızlardan tutunuz ovada çalışan köylü Türk kızına kadar her kes ilk tahsile mecbur tutulmuş ve Anadolunun her köşesinde mektepler açılmış bu gün muallim mektep mezunları kâfi gelmemektedir. Bu gün Üniversitede okuyan kızların çoğu ilk tahsilini köy mekteplerinden almış Anadolu kızlarıdır. Evvelce ilk tahsil dersleri din ve dine müallik kitaplar iken bu gün onların yerine hayat ve müşahade bilgileri kâim olmuştur.

Kız Öksüz Yurtları:

Cumhuriyet devrinde kimsesiz çocukların tahsili düşünülmüş ve bu hususta da ehemiyet verilerek kız darüleytamları açılmıştır. Bunların nüvesini ilk defa Saffet Paşa devrinde görmüştük. Fakat Cumhuriyet devrine kadar hiç bir tekâmül geçmemişti. Cumhuriyetin ilk zamanlarında mektep teşkilatları üzerinde esaslı değişiklik yapmak üzere Avrupadan getirilen Profesör (Condui) nin verdiği raporda kız darüleytamları için şu kayıtlar vardır.

evvela ibtidai talî ve yüksek tahsil veren müessiselerin tarzı tedrisi hakkında projelerini söyledikten sonra gezdiği kız darüleytamlarından aldığı intibalara göre: Burada Kız erkek çocuklarının bağçe ve mutbak işleriyle meşgul olduklarını ve bir makine gibi işlediğini söylüyor. (Dui) raporunda burada Coğrafya, lisan, hesap, tabiat tetkiki derslerinin tezgâh veya bağçe işleriyle ve ev idaresile rabt edilmesini, bu suretle kız darüleytamları diğer mekteplere numune olabileceklerini söylüyor. Yine aynı raporda: "bu mekteplerde çocuklar istidatlarına göre (tıp), (çocuk bakımı) (mühendislik) için hususi bir terbiyeye tabi olması için tertibat alınması faydelidir. Tıp fakültesine kadınlar kabul olunmaktadır ve bir çocuk bakımı mektebi tesisi mutasavvır bulunmakta olmasına nazaran sureti mahsusada intihap edilerek yetiştirilecek genç kadınların evleri ziyaretle hıfzıssıhha ve tertibata ait mesaili talim ve telkin etmeleri müfit olur. Kadınların evlere duhulü daha kolay olduğu gibi çocuk annelerile faideli münasebetler tesisinde erkeklerden ziyade halî müsaittir. Mektep talipleri yalnız müracaat edecek talebenin hastalıklarını değil hıfzıssıhha işlerinde alakadar zevattan intihap olunmak cinsi hıfzıssıhha mes'eleleri hiç olmazsa talî ve yüksek mekteplerde hususi bir dikkata mazhar olmalı" diyor.

Orta Tahsil:

Bu devirde Sultaniler (lise) ünvanını aldı. Muallim mektepleri artırıldı. Ayrıca orta mektepler yapıldı. Esas itibarile kızlara orta tahsil veren müessiseler şunlardır:

5.-Orta Mektepler (Lise kısmı)

II.-Muallim Mektepleri.

III.-Teknik Mektepleri.

Cumhuriyet devrinde orta tahsil müessiselerinde tahsil müddeti: Muallim ve liselerde (6) senedir. Metod temamilen talebeyi hayata hazırlayacak şekilde yani labratuvar tatbikat usulleri konmuştur. Mekteplerde muntazam labratuvarlar, dikiş resim, atölyeleri jimnastik salonları vardır.

Muallim Mektepleri:

Cumhuriyet devrine kadar bir tek kız muallim mektebi vardı. Osmanlı devrini hatırlarsak geniş hudutlar dahilindeki bütün genç kafaları tenvir edecek biricik (Çapa Kız Muallim Mektebi) vardı. Arabistandan tutunuz, Balkanlara kadar bu geniş vatanın her köşesine bir tek müessisenin mezunları kâfi gelebileceğini elbet tahmin etmek zor bir şey değildir. Aynı zamanda evvelce söylediğimiz gibi taasubun pençesi bu genç kızlara ufak bir şahsi hürüyet vermiyordu. Netekim tahsilini bitirmiş bir hanım hiç bir zaman muarif müdürlüğüne gidip iş isteyemezdi. Muallim mekteplerinin divarlarında daima muallimlikleri açık bulunan vilayetlerin bir listesi bulunur. Her mezun oradan beğendiği memleketi seçer ve istida ile mektep müdürlüğüne bildirir. Müdüriyet, Muarife bildirir ve tayin edilirdi. Buna ait bir acıklı misali Nakiye Hanım anlattılar....Meşrutiyet devrinde Nakiye hanım muallim mektebinde tahsilini bitirdiği zaman (Sana) vilayetinin muallimliğini listede münhal olarak görmüş bilahara muallim mektebine müdür olduğunda hala bu vilayete kimsenin talip olmadığını görünce mezunlarından kimsesiz bir kızı çağırarak burayı kabul etmesini teklif etmiş, talebe kabul ederek (Sana) ya gönderilmiş. Az zaman sonra Nakiye Hanım zavallı talebesinden aldığı cevaptan çok fazla müteessir olmuş çünkü (Sana) vilayetinde muallim mektebi yokmuş ve oranın muarif müdürü mektebi açık gösteriyor ve muallim maaşını hiç okumak bilmiyen baldızına veriyormuş. Bu küçük misal bize yakın bir devrin maarifinin ne derece ehemiyetli olduğunu göstermeğe kâfidir. Cumhuriyet devrinde memleketin hemen her köşesinde muallim mektepleri vardır. ve 1934 senesi muarif vekâleti kararı ile muallim mektebi 6 sene tahsil ve

Üniversiteye girmek hakkını da almışlardır. Lise programından ayrılan kısımları: son sınıflarda meslek, usul tedris, ruhiyat, pedagoji ve sair ilimlerin konmasıdır. Geçen devre nazaran Cumhuriyetin yaptığı ehemiyetli değişmeyi gören bir ecnebinin Doktor (Grasman) imzasile () gazetesinin 27 Teğrin evvel 1925 tarihli akşam müshasında yazdığı (Bu günkü Türk Kadını) isimle bir yazısında hülâsaallıyorum. Muallim mekteplerinden aldığım müşahedelere göre bu makalede Türk mekteplerinin eksikliklerini işaret etmekle beraber Cumhuriyetin yaptığı reformu ehemiyetle anlatmaktadır.

Çapa Kız Muallim mektebi müdürünün daveti üzerine mektebi gezen doktor (Grasman) Türk inkilabının muarif sahasında yaptığı ehemiyetli yeniliğe şahit olmuş ve bu husustaki müşahedelerini () de anlatmıştır. Bu kayıda göre: Yeni Türkiye mekteplerinde tedrisat temamilen Avrupa tedris usullerinden farksızdır. Mektebin bütün teşkilatı kıyafetler, sınıflar, yatakhane ve yemekhane konferans salonları hülâsa her şey temamilen modern bir şekilde inşa ve tertip edilmiştir. Yine Dr. (Grasman) Türk kadınının tekamülüne misal olarak Halide Edipi gösteriyor. Onu mebus olacak kadar kudretli buluyor fakat henüz bu hak Türk kadınına verilmemiştir, (x) diyor. Türk inkilabı için bütün düşüncelerini şu cümlelerle hülâsa ediyor. (Eski Türkler (acele işe şeytan karışır derlerdi) derlerdi fakat bu darbumisel bu gün Türkiyede ragbet bulmıyor genç Türkiye Cumhuriyetinin her sahada ki reformu buna şahittir) diyor. Dr. (Grasman) dan başka daha bazı kimseleri muarifimizde gördükleri eksiklikleri kayd ediyorlar. Bunlardan (Alfred de Gane) nin (Mitterilungender deutsch - Türkisch Vermeinigung) mecmuasının 7 inci senesinin birinci numarasında intişar eden bir makalesi mühimdir. Profösör bunda: Umumiyetle bütün Türk muarif bûdcesini ve mekteplerin tarzı inşasını izah ettikten sonra tedrisat programına temas ve bu münasebitle muallim mekteplerinde kızlara erkeklerden fazla olarak son üç sınıfta dikiş biçki, son sınıfta ev idaresi konmasını söylüyor. Bu ev idaresi dersleri pratik olup ameli faaliyet yoktur. Bu izahattan anladığıma göre Cumhuriyetin ilk devirlerinde henüz mekteplerde ameli tedrisat yoktu. Bu gün muallim mektepleri icab eden bütün konforu haizdi, ve memleketimizin Ankara, Bursa, Erzurum, Edirne, Adana, Sivas, İstanbul, İzmir, Konya, Niğde, Gazi Ayntap gibi vilayetlerinde birer muallim mektebi vardır.

Orta Mektepler:

Meşrutiyetin rüşdiyelerine muadil olmak lazım gelen orta mekteplerin bir kısmı muhtelittir. (Yalnız (lise) kısmı müstesna). Tahsilin diğer devrelerinde muhtelittir. Tedrisatın muhtelit olması hakkında meşrutiyet devrinde ilk teşebbüsler olmuştur. Netekim Nakiye hanımın müdürlüğü sıralarında Feyziye lisesi muhtelitti. Fakat muhtelit tedrisat (1926) senesinde resmi bir şekilde muarife girmiştir. Bu husustaki düşünceleri projeleri (1926 Mayıs I) muarif vekâleti mecmuasının sayı 7 isinde görüyoruz. (Kızların erkeklerle beraber tahsil ve terbiyesi) serlavhalı bu programda deniyorki: "Pedagojik islahat meyanında kızların tahsili ve müşterek terbiye meselelerine ehemiyetle nazarı itibara almak mecburiyeti vardır. Yekdiğerine sıkı bu surette merbut olan bu iki mes'ele aynı zamanda haledilecektir. Müşterek tahsil ve terbiye meselesi şimal memleketlerinde Norveç, İsveç, Danimarka İscoçya, Amerikada tahsilin bütün derepelerinde temamen tatbik edilmektedir. Diğer memleketlerde yalnız kısmen ilk tahsilde tatbik olunmaktadır.

Müsterak tahsil ve terbiyeden anlaşılması lazım gelen mana şudur. Kız ve erkek çocukları aynı mektepte aynı sınıfta birleştirmek ve onlara aynı terbiye ve tahsili vermektir. Müsterak terbiye bir halk Cumhuriyeti için zarurettir. Filhakika biri erkeklere diğeri kadınlara mahsus iki adalet iki hakikat iki ilim olmadığı tabiatın memleketin iki terbiye sistemi olamaz. Mektep madamki ailenin devamı ve hayata hazırlıktır, binaenaleyh çocuğu ne ailenin nede cemiyetin timsali olmiyan sun'i bir muhitte yaşatamaz, müsterak tahsil ve terbiyealeyhtarları kadınların erkeklere nazaran fikren daha aşağı bir seviyede olduklarını iddia ederlensedekâ ve kabiliyetin cinsiyete tabi olmadığını bu gün ilmen ve tecrübeten sabit olmuştur. Kadınların melekâtı şüphesiz tamamen erkeklerinkinin aynı değildir. Fakat ona muadildir. Erkek çocukların umumiyetle muhakeme ve mantık itibarile kızlara faik olmalarına mukabil kızlar umumiyetle hassasiyet temsil ve kabiliyetleriyle erkekden geçmektedirler. Kız ve erkek çocukların zevklerinin ihtiyaçlarının ve bilhassa mukadderatlarının aynı olmadığı ve binaenaleyh aynı tahsili takip edemeyecekleri fikri ileri sürüldüğü, fakat bu iddia hakikata mutabık değildir. Kız çocuklara: cinsi hususiyetleri dolayısıyla müstakbel anne ve ev kadını olmak itibarile mukadderatlarının icap ettirdiği bazı hususi malumatı ve itiyatları kazandırmakla beraber onlara erkek çocuklarla beraber aynı tahsili vermek mecburiyetindeyiz meselâ: zıraî muhitlerde erkek çocuklara vereceğimiz zıraî tahsil ve terbiye aynı suretle kızlar içinde faydalı ve zaruridir. Öyle bir zıraat memleketindeki kadınların büyük bir ekseriyeti cihan ve istiklâl harplerinin zaruri neticesi eksilen erkeklerin boşluğunu doldurmak için bilzat çift ve tarla işleriyle uğraşmak mecburiyetindedir. Bu günkü cemiyetin şartlarında esas kadınların erkeklerle beraber aynı tahsil ve terbiyeyi almalarını emr ediyor. İctimai ve iktisadî zaruretler neticesi yalnız ev işleriyle ve çocuklarının terbiyeleriyle meşgul olan kadınlar azalıyor. Evinin haricinde bir meslek ve san'at tutanların adedi gittikçe çoğalıyor. Binaenaleyh tahsil ve terbiyenin erkeklerin olduğu gibi kadınları da küçük yaşlardan itibaren bu müstakbel mesleklerine hazırlanması lazımdır. Hiç şüphesiz kızlarımızın 20inci asır Türk kadınına lâyık münevver bir anne mükemmel bir ev kadını olması için muhtaç olduğu bilgilerin verilmesi hususunda katiyen ihmal edilemez. Genç neslin iyi yetiştirilebilmesi için her şeyden evvel aile ocağını mükemmel bir terbiye muhiti haline getirmeye muktedir annelere ihtiyaç vardır. Bir taraftan yetişkin kadınlarımızı mektep harici faaliyetler konferanslar sinemalar sergiler müzeler risale mecmualarla irşat etmeye çalışırken bilhassa müstakbel neslin müstakbel validelerine ev kadınlığı ve annelik mesleğini hakkıyla ilmi bir surette öğretmek için mümkün olan her şeyi yapmak mecburiyetindeyiz ve istiyoruz ki müstakbel nesli yetiştirecek ev kadınlarımız dikiş, biçki, tabahat, aile iktisadını ilmi bir surette hıfz-ı sıhha, fenni çocuk bakımı gibi kabiliyetleri mektepte kazansınlar" Kızlarımız hakkında uzun uzun lazım gelen tedbirleri nazarı itibara alan bu proje bir noktasında yine muhtelit tedrisat şu noktandan da muvafık görüyor.

"Diğer cihetten de erkeklerinde ev işlerine karşı bûs bütün alakasızlık göstermekleri doğru olamaz. Eski zamanların ictimai teşkilatı erkeğin bu hodbinliğini kısmen meşru görebilirdi. Fakat bu gün vaziyet bûs bütün değişmiştir. Umumiyet itibarile bilhassa halk kütleleri içinde erkeğin ve kadının ikisinin de ev haricinde çalışmaya mecbur oldukları veya olacakları bu asırda ev işlerini de aralarında taksim etmeleri lazımdır. Ve bu müsterak tahsil ve terbiye lehine diğer bir delildir. En nihayet ahlaki mesele geliyor: bazı mutaasıp ve muhafazakâr kızların erkeklerle beraber terbiye edilmesini aralarında gayrı meşru hallerin ve münasebetlerin vukua gelmesi cihetinden tehlikeli ve gayrı ahalki buluyorlar. Halbuki hakikatta tamamen bunun aksi oluyor. Filhakika kız ve erkeklerin ayrı muhitlerde terbiye edilmeleri, mümkün olduğu kadar uzak yaşatılmaları onların cinsi temayüllerinin müfrit ve hatta gayrı tabii bir

şekilde inkişafını mucip olmaktadır. Halbuki kız ve erkek çocukların küçük yaştan itibaren beraber büyütülmeleri ve terbiye edilmeleri neticesi onlar ihtirasların henüz uyanmadığı ve hislerin saf bir halde olduğu bir zamanda yekdiğerleriyle tanışır, birbirlerine daha temiz bir muhabbet ve müteakabil hürmet hisleriyle, bağlanırlar. Bu şekilde terbiye edilen genç kızlar ve erkek çocukların yekdiğerinden uzak yaşatılan çocuklarda ve gençlerde görülen, romantizim bedbini ve acemiliğe tesadüf ederiz. Binaenaleyh Türkiye cumhuriyeti muarif vekâletinin tahsilin her derecesinde müşterek terbiye sistemini kabul ve tatbik etmesi gençlerin fikir ve terbiyeleri oihetinden olduğu kadar içtimai ve ahlaki teşekküllerini itibarile çok hayırlı bir inkilap olacaktır. Müşterek tahsil ve terbiye esas itibarile kabul edildikten sonra şüphesiz muhitin hususiyetlerine mektebin derecesine gecelik gündüzlük olmasına göre bazı ameli tedbir almak mecburiyeti hasıl olacaktır. Bu meselenin teferruatıdır". Bu inkişaf programının bu kısmı da kız mektepleri için ayrılmıştır. Burada da esas işaret edilen nokta kız mekteplerinde kadınlığa elzem bilgilerin öğretilmesi ve ana mekteplerinde kadın mürebbiyelerin bulunmasıdır. Bu projeler neticesinde orta tahsil muhtelit oluyor.

Cumhuriyetin orta devirlerinde 1926-1927 senelerinde orta tahsil derecesini muarif vekili Necat beyin verdiği istatistik malumattan anlıyoruz. Bu istatistiğe göre: (4) Kız lisesi (15) kız orta mektebi ve bu liselerde cem'en (1089) kız talebe orta mekteplerde (1037) talebe mevcuttur. Lisenin ikisi leylidir. Muallim mektepleri içinde en elverişli İstanbul kız muallim mektebidir.

Aynı senede muarif vekâletinin Dr. (Alfred de Göne) ye verdiği istatistiğe göre: Türkiyede 589 kız mektebi mevcuttur. Bundan maide muhtelit (33) mektep dahavardır. Ve aynı sene zarfında kız erkek (400) talebe daha alınacaktır. Orta mekteplerin ibtidai kısmında (x) 922 liselerin ilk kısmında (xx) 780 muallim mekteplerinin ilk kısmında (tatbikat) 877 öksüz yurtlarında (1034) kız talebe mevcuttur. Bu güne kadar orta tahsilin geçirdiği inkişaf neticesi bu gün: memleketin her köşesinde leyli nehari orta kaza merkezlerinde ve vilayetlerde lise olarak bir çok mektepler vardır. Orta devrede kadınlığa ait (dikiş biçki ev idaresi çocuk bakımı hıfzıssıhha) gibi malumatı ve fen, dersleri görür lise kısmında bu kısımlar ihmal edilerek talebeyi meslek hayatına hazırlıyacak ilimler (fen - edebiyat) gösterilir. Liseyi bitiren her kız Üniversitenin her şubesine girmek hakkını haizdir. Cumhuriyet devrinde mevcut kız liseler ve ortalar şunlardır: İstanbul, Erenköy, İzmir, Ankara, Adana, Kandili....

Orta Mektepler

İstanbulda: Cağaloğlu, Cumhuriyet, Çamlıca Kadıköy, Nişantaş:

Anadoluda: Ankara, Bolu, Kastamonu, Sinop, Trabzon, Samsun.

Muhtelit Orta Mektepler:

Adana, Adapazar, Aydın, Aksaray, Akşehir, Amasya, Artvin, Balıkesir, Bayburt, Bilecik, Bitlis, Bordur, Çatalca, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Elazığ, Edirne, Erzincan, Giresun, Gümüşhane, Inegöl (İstanbulda): Eyyüp; Gazi Osman Paşa, Üsküdar, Heybeli Ada Isparta, İzmir (Buca), Kars, Kırklar eli, Kırşehir, Kilis, Konya, Kütahya, Manisa, Malatya, Meraş, Mersin, Merzifon,

(x) (xx) bilahare bu ibtidai kısımlar lise ve ortalarından ayrılmıştır(1926)

Milas, Muğla, Nazilli, Neşehir, Niğde, Ordu, Ödemiş, Rize, Sinop, Siirt, Silifke, Şebın Karahisar, Tarsus, Tekirdağ, Tokat, Urfa, Uşak, Van, Yalvaç, Yozgat, Zonguldak.

Muhtelit Resmî Liseler:

Gazi Ayntap, Eskişehir, Diyarbekir, Antalya, Afyon dır.

Türk Hususi Liseleri:

Bursa Muarîf Cemiyet Kız Lisesi

Istanbul Ameli hayat Ticaret, Feyziati, Feyziye, Şişli terakki inkılap hayriye İstiklâl liseleridir.

Yüksek Tahsil:

1920 de Kız ve erkek darülfünunlarının birleştirilmesi ile Türk kızlarına yüksek tahsilin her şubesine birmek hakkı verilmiştir. Bu gün Üniversitenin bütün şubelerinde yüzlerce Türk kıza ihtisas yapmaktadır. Bundan maida Yüksek Ticaret, Mühendis mekteplerin de aynı tarihten itibaren kız talebe kayd olmak hakkını almıştır. Cumhuriyet devrinin Türk kızına verdiği bu yüksek tahsil hüriyeti neticesinde Türkiye bu gün bir çok doktor, hakim, avukat, muallim, vesair.....münevver yüksek meslek sahibi bir kadın zümresine maliktir. Aşağıdaki grafik Cumhuriyet devri Üniversitesinin kız talebe miktarının tezayüdünü göstermektedir (x).

Avrupaya tahsile giden Kızlar:

Bu hususta muarîf idaresinde hiç bir kayıt bulamadım. Yalnız elde edilen şifahi malumata nazaran Cumhuriyet ortalarında gönderilmeğe başlanmıştır. Her sene lise mezunları arasında bir musabaka açılarak kazananlar muvaffak oldukları zümreler üzerinde ihtisas yapmak üzere Avrupa'ya gönderilmektedir. Bu hususta Muarîf müdürlüğü istatistik cetvelinde yalnız (1932-33) yılında gönderilenler hakkında bir kayıt mevcuttur. Bu kayıda göre şöyledir.

Gittiği Memleket

Almanya
İsveç
Fransa
Belçika
İngiltere

Talebe

5
2
12
23
2
44

Ihtisas yapacakları derslere göre:

Talebe

1
5
1
9
2
7
1
3
1
1
4
5
1
3
33

Ders

Beden terbiyesine
Çamaşır işleri
Çocuk bakımı
Erkek ve kadın terziliği
Ev idaresi
Ecnabi lisan
Felsefe
Fizik - Kimya
Lise Tahsili
Kadın Tezyinatı
Tabiiye
Modacılık
Mesleği Resim
Riyaziye

(x) Cumhuriyet devrinde yüksek tahsil hakkında hiç bir kayıt mevcut olmayıp ancak fakülteler kaleminden elde edilen şifahi malumattır.

Senevi bu kadar mühim bir yekun gösteren bu vaziyete göre bu gün Avrupada oldukça çok Türk kıızı okumaktadır. Tahsilini bitirenlere memlekette yüksek mesleklere giriyor. Buna üniversitedeki kadın doçentler bir misaldir.

Güzel San'atlar Alanında Kadın:

Saffet Paşa devrinden beri kızlara dikiş bıçkı gibi marifetler öğreten müessiler yaşıyup gelmiş fakat (1911) senesine kadar kızlara sanayi nefise öğretecek bir müessise açılmamıştır. İlk defa (1911) tarihinde yani (Ünas darülfünunu) açıldığı tarihte kızlara mahsus (Ünas Sanayi Nefise mektebi) adile bir güzel sanatlar akademisi açılmış ve ilk tedris senesinde (33) talebe kayd olunmuştur. Dersler Kız Darülfünunu ile beraber Zeynep Hanım konağında görüldü. Güzel san'atlar ve yalnız resim şubesi bulunuyordu. 1925 senesinde muhtelit oldu. Ve (1920) senesinde ilk defa (9) hanım diploma aldı. Bunların (8) tanesi resimden (1) tanesi de heykeltraş dan diploma almıştır. (x) Bundan sonra yani bu güne kadar böyle alî şehadetname alan (2) hanım daha kayd edebiliyoruz. Diğer çıkanlar ehliyetname ile çıkmıştır. Ve bunlar ressam olamaz ancak resim muallimi olabilirler. Ve tam bir ressam olabilmek için buradaki bütün konukurlardan maıda Avrupa konkurundan da diploma almak lazımdır. Resim şubesine girmek için talebeden orta tahsil aranır.

Mimari Kısmı:

Lise mezunları alınır. Akademi ilk kadın mezunlarını 1934 senesinde vermiştir. Ve iki hanımdır. Şimdi (3) ve (1) inci sınıflarda birer hanım daha mimari tahsil etmektedirler. Bu gün tezyini san'atlar kısmında (11) hanım resim kısmında (35) hanım heykeltraşta (1) hanım çalışmaktadır.

Teknik sahasında kadın:

Bu mekteplerin nüvesini ilk defa kız sanayi mektebi namile tanzimat içinde Saffet Paşanın delaletile açıldığını görmüştük. Fakat bu san'at mektepleri Cumhuriyet devrine kadar ehemyetli bir tekâmül geçirmemişti. Geçen devirlerde bu mekteplerin gayesi kızlara yalnız dikiş bıçkı gibi kadına ait san'atları öğretmekti. Halbuki Cumhuriyet devrinin san'at mektepleri bundan maıda diğer bütün teknik usullerini öğreten şubeleri havidir. Her vilayette kız san'at mektepleri yapıldığı gibi Selçuk, Üsküdar kız san'at mektepleri islah ve Avrupadan bu mektepler için muallimler getirildi. Meşrutiyet ve ondan evvelki devir san'at mekteplerinin tahsil derecesi ilk tahsil ve yalnız san'at öğretirdi. Cumhuriyet devri san'at mektepleri ise orta tahsil yapar ve san'at öğretir. Cumhuriyet devrinde diğer mekteplerde olduğu gibi teknik sahasında da kızlar için yeniden mektepler yapılmış ve bu teknik mekteplerinde temamilen Avrupa san'at mektepleri usulleri tatbik edilmektedir. Yeni teknik usullerini memleketimizde tatbik için Avrupadan getirilen müşavir (Göne) nin raporundan: Bizde mevcut teknik mekteplerinin eksikliklerini anlıyoruz. Göne Türkiyede mevcut kız san'at mekteplerini gezmiş ve tatbikat yaptığı millet mekteplerinde Ticaret mektebi, Darüleytam, lardan maıda yalnız Selçuk ve Üsküdar kız san'at mekteplerinde Belçika san'at usullerinin tatbik edildiğini görmüştür. Belçika usullerine göre bu mekteplerde tahsil müddeti üç sene olup kızlara dikiş, bıçkı ve buna ait her şubesi, Şapkacılık vesaire, ev idaresi, tabahat vesaire öğretir. Göne bu mekteplerde tesisatın, malzemenin gayri kâfi olduğunu mektep müdürlerinden işitmiştir. Üsküdar'daki müdirenden aldığı malumata göre:

(x) Heykeltraş olan Melek Hanım ölmüştür.

(talebe iktisap ettiği malumat ile hayatlarını müstakilen kazanmak vaziyetindedir). Göne raporunda her şeyden evvel kızların san'atla beraber haya intihak edebilmeleri için umumi bilgilerle mücehhez olarak yetişmelerini ehemiyetle işaret ediyor. Ve Türkiye nüfusunun azlığını sırf bu umumi hayat hıfzıssıhha bilgilerinin eksikliğinden doğduğunu bunun içinde evveli emirde bu meslek mektepleri için yetişecek muallime mahsus muallim mekteplerine merbut bir şubenin açılmasını tecrübe ve bu hususta (Potstam ve Berlin) deki ticaret ve sanayi mekteplerini numune almayı muvafık görüyor.

Cumhuriyetin yaptığı bu müfit teşebbüsleri birinde: Muarif vekâletinin Brüksel teknik ve meslekî tedrisat müdürü umumisi (M. Omer Buyse) memlekete davet ve bir proje teklif etmesile olmuştur. (M. Omer Buyse)in hazırladığı her projeye göre: İsmet Paşa Kız Enstitüsü açılmıştır. Profesörün vekâlete takdim ettiği proje ve mektepten mektebin mahiyeti ve teknik şubelerini anlıyoruz. Bu projeye göre: İsmet Paşa Kız Enstitüsünün şubeleri aşağıda gördüğümüz pılan üzerinedir.

A N K A R A

İsmet İnönü Kız Enstitüsü

Meslek, ticaret, muallim mektebi ve hidematı içtimaiye.

İlk Kısım: Meslek ve ticaret kısmı.

Biçki, dikiş, çamaşır ve nakış, moda ve tuvalet levazımı, sun'î çiçekler, ticaret ve lisan şubeleri vardır. 13-17 yaş bu tahsil sinnidir, müddeti tahsil 4 senedir.

Yüksek Kısım:

Kadın hüfetleri, ticaret şubesi, kâtiplik ve muhaberat şubesi, muallimlik şubesi, hidemat içtimaiye şubesi, hasta bakıcılar şubesidir. Bu kısımda talebe 17-19 yaşları arasında bulunacaktır son tahsil iki senedir.

Bu pılap üzerine bu gün enstitü çalışmakta ve her sene pek çok san'atkar kadın yetiştirmektedir. Muallim kısmından mezun olanlar kız san'at mekteplerine muallim tayin edilirler.

Cumhuriyet Devrinde Yetişen Kadınlar

Bu devre kadar kadını yalnız edebiyat sahasında görmüştük. Fakat Cumhuriyet sisteminin kadın tahsili için yaptığı inkılap neticesinde biz bu devirde kadını içtimai, siyasi, ilmi her sahada yükselmiş görüyoruz. Bunları ayrı ayrı kendi sahalarında tetkik edelim....

E D E B İ Y A T C I L A R

Halide Nusret:

Erenköyde tahsil etmiştir. Darülfünunda bulunmuştur. Eserleri: (Sisli Geceler) (Geçenden taşan derdler) şiir mecmuasıdır, hece veznedir. (Gölün Babası kim?) (Örümcek Dede), İngilizceden bir arkadaşile beraber tercüme etmiştir. Kendisi muallimdir. Eserleri didaktiktir. (Büyük Rüzgâr) ve (Yayla şarkısı) yakında basılacaktır.

Iffet Halim:

Erenköy lisesinde tahsil görmüştür. Gazeteci Hakimiyeti Milliye muharrirlerindendir. 10 sene evvel Diyarbekirde (Halk Sesi) gazetesi muharriresidir. Bilahara orada bir kadın cemiyeti tesis reisi olmuş o sıralarda İstanbul kadınlar birliği ihtilaflarını duyarak İstanbul'a gelip

birlik işlerine karışmış ve kadınlar birliği kâtip umumisi olmuştur. Edebî eserleri: Hece veznile yazılmıştır. (Fûsun) hece veznile ve şiirdir. Bunlardan başka (Tuldairileri)(yeni Türkiyede kadın) (Burla) ki dede korkudun efsanelerinden alınmış ve manzum piyesdir. Kadın hukukunu müdafa eder.

Seküfe Nihal:

Tahsili evvela hususidir. Tekrar imtihanla Darülfünuna girmiş Edebiyat ve coğrafyadan mezun olmuş ve halhazırda muallimdir ve kadın birliği müessislerindendir.

Eserleri: Bütün aruz veznile yazılmışlardır. (Yıldızlar ve gölgeler) (Hazan rüzgârları) hecedir, (Renksiz ızdırıp) roman (Yakut kayalar) roman (Çöl güneşi) roman ki bu sonuncusunda yeni kadın tipini müdafa etmiştir.

Nezihe Muhittin:

Hayatı: İstanbulda doğmuştur. İlk tahsilini bitirdikten sonra lise tahsilini hukuk mezunu olan Zebur efendi isminde bir zattan hususi olarak görmüştür. (Çünkü o zamanda kızlar için orta mektep bile yoktu). Orta tahsilini bitirdikten sonra iki sene kadar hukuk görmüştür. Aynı zamanda tabii ilimlerde merakı olduğundan bir doktordan ulum tabiye dersi almıştır. Nihayet muarif nezaretinde bir imtihan geçirerek ilk teşkil edilen kız sultanisinde tabii ilimler muallimi olmuştur. (326). Aynı tarihte yevmi gazetelerde ilk yazıları çıkmaya başladı. Bu yazılarda içtimai ve psikolojik mevzuları tercih etmiştir. Bilhas- sa kadınlık meseleleriyle uğraşmış, diğer taraftan da muallim bulunduğu (İttihadi Terakki) mektebinde kadınlık hakkındaki emellerini tahkika çalışıyordu. 8 sene bu şekilde muallim mektebi, sultani, san'at mekteplerinde çalışmıştır. Bu mekteplerde gördüğü eksiklikleri muarif nezaretine raporlarla bildirmiş, ibtidai mektepleri muallimler için kurslar açdırmış, darülmuallimatın islahı için tatbiki layihalar yazmış hülase üç sene eveline kadar memleket kadınının yükselmesi için kültür sahasında çalışmıştır.

İçtimai sahada da Nezihe Muhittin aynı azimle çalışmış ve çalışmakta görüyoruz. Teşkil ettiği esirgeme derneği bu hizmetleri meyanındadır. Cumhuriyet devrinde "Türk Kadın Birliği"ni teşkil etmiştir. Hilâli Ahmer, Donanma Cemiyeti, Fıkara Perverde ve nihayet halk evi işlerinde bulunmuştur.

Yazıları:

Yevmi gazetelerde ve mecmualarda yazdığı yazıları kitap halinde toplamıştır. Belli başlı kitapları: Şebab Tebah, Güzellik kıraliçesi, Benliğin Benimdir, Türk Kadını, Bozkurt, Kevser nine, İstanbulda bir lando haydudun sonu, dır.

Nezihe Muhittin yabancı dillerden Fransızca ve Almanca'yı bilir.

Soysal İşler alanında Kadın

Bayan Nakiye:

Meşrutiyet ve Cumhuriyet devirlerini yaşayup her iki devirde de başka başka bir takım vazifelerde bulunmuştur. Ve bu vazifeleri Meşrutiyet içinde, Cumhuriyet ortalarına kadar muarif sahasında olmuş son senelerde muarif işlerinden çekilerek belediye, fırka işlerine girmiştir. Şu halde hayatı vazife itibarıyla iki kısma ayrılmıştır zaten bunun kendilerinden aldığım notlar sayesinde görebiliyoruz.

Mektepçilik Bakımından:

Meşrutiyette muallim mektebinden çıktıktan sonra aynı mektepte evvelce muallim muavini bilahara müdür muavini olarak çalışmıştır. Meşrutiyet inkılabı o vakte kadar yalnız rüşdiyelerden ibaret bulunan kız tahsilini bir az daha yükseltmek maksadile İstanbulda bir ünas idadisi

açmak teşebbüsünde bulunmuş ve kendisi muavin olarak orayı tayin edilmiştir. Fakat mektep leyliye tahvil edildiğinde yerli bir müsevi kadın olan mektep müdürüyle usul tedris ve terbiye sistemlerinde uyuşamadıkları için istifa etmiştir. O zaman evkaf nazırı olan (Hayri efendi) nin evkafa ait (mahalle mekteplerinde) yenilik yapmak için gördüğü serbesti fırsatı ile hepsini bir idare altına toplıyarak üç sınıfla mektepler tesis ve her sene birer sınıf ilâve ederek tam devreli bir ilk mektep haline getirmiştir. Bu şekilde 15 ilk mektep kendi idaresine verilmiştir. Hepsinde aynı program ve Pazartesi, Perşembe tatillerinde muallimler müdürü umumilik nezdinde açılan kurslarda usul tedris ve terbiye hakkında mütehassıslar tarafından verilen konferanslarda hazır bulunurlar bu suretle umumi bilgiler alırlardı. Bu meyanda (Lange) beyde musiki muallimlerini idare ederdi. İngiliz ve Alman mektebi çocuk şarkıları notalarına yerleştirilmiş Türkçe sözlerle hazırlanan sırf o yaştaki çocukları alakadar edecek şarkılar (Lange) Bey hocalara onlar da çocuklara öğretirlerdi. Bu şekilde Nakiye idare ettiği on beş mektebde bir yeknasaklık temin etmeğe muvaffak olmuştur.... Fakat bu sırada Evkaf mekteplerinin idaresi muarife devr edilmiş ve Bayan Nakiyenin üç senelik bu emeği projeleri boşa gitmişti. Buradan da istifa etti. Resmi mektep hayatında kendisine vazife kalmadığını görünce yeni mektep ismile çalışan bir hususi mektebin müdürü olmuş bilahara bu mektebinde kendi gayreti sayesinde orta ve nihayet lise haline getirmiştir. Zaten muhtelit olan ilk kısmı gibi orta ve lise kısımlarında muhtelit yaparak muhtelit tedrisat usulundan daha çok evvel bu şekilde bir hatve atmıştır. Bu zaman gayet kolay olan mektepçilik işlerinde o zamanın dar şeraiti çok yorulmuş bir sene istirahatından sonra İstanbul kız lisesi müdürlüğünü almıştır. Bu şerefli işten (1930) belediye kanunile yapılan seçimde İstanbul meclisi umumisine aza seçilerek muarif hayatından ayrılmıştır (x).

Soysal İşler Sahasında Bayan Nakiye:

Meşrutiyet devrinde Türk kadınının ilim ve içtimai sahada yardım maksadile kurulan (Tâali Nisvan) cemiyetinin genel yazganı olmuş. Balkan harbinde bu cemiyetin çağaloğlunda açtığı bir hastahaneyi idare ve yaralı askerlere hizmet etmiştir. Umumi harpte Hilâlahmerde çalışmış, istiklâl savaşı başladıktan sonra Anadolu ile İstanbulun münasebeti kesilince bu savaşa gidenlerin kimsesiz ailelerini korumak için bir cemiyet kurmayı düşünmüş ve zamanın gaddar hükümetinden bu maksadı saklıyarak (şehit ailelerine yardım cemiyeti) namı altında ruhsat alıp istiklâl harbi askerlerinin ailelerine yardım. Hatta bazılarına ayda (40) liraya kadar maaş vermiştir. Büyük zaferden sonra Ankarada teşkil edilen Tayyare cemiyetinin İstanbul şubesini kuranlar arasında bulunmuş ve bu gün de reislik mevkinde almıştır. İktisat ve tasarruf cemiyeti İstanbul şubesinin tesisinde Türk kadınları çalıştırma Yurdu idare heyetinde vazife almıştır. Şimdi Cumhuriyet Halk Fırkasının kültür kaynağı olan halk evleri İstanbul şubesinde idare heyetinde fahri muhasiplik ve evlere (halk dersaneleri ve kurslar) kolunda reislik vazifesini ifaya çalışarak Türkiye ve kadına sonsuz yenilik ve iyilikler bağışlayan bu teşekküle minnet ve borçlarını ödemeğe çalıştığını söylemiştir.

Kadın Cemiyetleri

İlk nüvesini meşrutiyetin bidayetinde görüyoruz. Bu zamanda (taali Nisvan hanımlar cemiyeti) ismile Selanikte bir cemiyet kurulmuştur. (Asri kadın), (Müdafayı hukuk Nisvan) namile cemiyetler yine bu devirde tesis edilmişlerdir.

(x) 1935: Saylav seçiminde ilk kadın namzetler arasında bulunmaktadır.

Ve bu günkü kadınlar birliğinin nüvesini yine meşrutiyette tesis edilen taali Nisvan cemiyeti namile bir cemiyet teşkil eder.

Bu günkü Kadınlar Birliği:

7 Şubat (1923) de İstanbulda (Türk Kadın Birliği) adile bir cemiyet teşkil edilmiştir bu birliğin maksadı Türk kadınına fikrî ve içtimai sahalarda yükseltmek, asrî ve mütekâmil bir mevkiye iriştirmek, genç kızları hakiki valide olarak yetiştirmek, dul, bîkes ailelere tahsil ibtidai-deki çocuklara yardım etmek yeni neslin maddî ve manevî terbiyesine hizmet edecek mesaiide bulunmak, kadınlığı hayat mesaiye teşvik etmek, konferanslar tertip ve eserler neşr etmektir. Birliğin siyasetle alakası yoktur. Her Türk kadını aza olabilir. Bu gün (1935-934) de Lâtime Bekir hanımın reisliliği altında Aliye Esat, İffet Halim, Seniha Rauf, Lâmia Refik, Mediha, Saadet, Aliye, Vecihe, Ayşe hanımlar heyeti idareyi teşkil etmektedirler.

Türk Cemiyetinde Kadının mevkisi ve Geçen devirle mukayesesi:

Avrupa kadınının çok evvel aldığı kültür hryetini Türk kadını ge-çirdiği devirlerdeki cemiyet telekkilerinin bozukluğu dolayısıyla pek geç kavuşmuş fakat kendisine Türklüğün verdiği büyük irade ve azimle çalışarak senelerden beri ilim yolunda yürüyen Avrupa kadınına 23 senede yetişmiş. Kültür alanında az zamanda gösterdiği bu azim kudret ve yücelme sayesinde içtimai ve siyasi bütün hakları almıştır. (Askerlikten mada) bu meyanda 1930 belediye işlerine (1935) saylav seğmek ve seğilmek haklarını alarak dünya medeni kadınları arasında kendisine birmevki ayırmıştır. (Bu gün Şimal kadınlarla Amerika kadınları bu hakkı almıştır). (x) Türk kadınının bu yücelmesine yalnız biz değil bütün dünyanın iman ettiğini Türkiye kadın saylav seğimi dolayısıyla Prof. Maleş'in Birende verdiği bir konferans ispat etmektedir. Profesör Maleş (20 ikinci Kânun Perşembe) günü "Türk Kadını" mevzuu hakkında "Kadınların seğme haklarını müdafaa cemiyeti" inde bir konferans vermiştir. Bu konferansta Türkiyede kadının yakın mazideki durumu tetkik edilmiş ve o vakitler kadının yüzü simsıkı kapalı olduğu halde sokağa çıkabildiği, kadının kocası ile beraber bir arabaya binmesi caiz olmadığı, ancak ayrı bir arabaya binerek kocasının arabasını arkadan takip etmek mecburiyetinde olduğu, kadınların haremelerde mahpus bulundukları, şerait ve kuran hükümlerine göre kadının kocasından boş düşerek evini terk etmeği mecbur olması için kocanın bir biri arkasına üç defa (seni boşadım) demesinin kâfi geldiği hikâye olunmuş ve bu günkü vaziyete geçilerek şunları söylemiştir.

(x) İlk defa intihap hakkını Amerika vermiştir. Amerika birleşik devletlerine dahil Roğosların şimalinde Wyoming hükümetidir. Bunu derhal diğer memleketler taklit etmişlerdir ve 19 cu asrın nihayetinde birleşik Amerika, Yeni Zeland, İngiltere, Cenubi Amerikaca bazı devletler İsveç, Finlandiya, İrlanda tam ve bazıları kısmi intihap hakkını vermişlerdir. 20 ci asırda bu hareket inkişaf etmiş ve Avrupanın muhtelif memleketlerinde başlamıştır. Halihazırda dünyada 200 yüz milyon kadın intihap hakkına maliktir. Keza dünyada kadın saylav ayan azası, vali, nazır vardır. İngiltere, Almanya, Holanda, Avusturya, Danimarka, İsveç, Norveç, Polonya, ekoslovakia mebus meclislerinde kadınlar vardır. Fransa, İsviçre, Yugoslaviya, Bulgaristan henüz bu hakkı vermemişlerdir. Bizde 1935 ilk Türk kadın saylavı 17 tanedir.

"-Bu gün her şey bambaşkadır. Kemâl Ata Türk büyük ve müthiş bir enerji sarf ederek memleketin çehresini bûs bütün değiştirmiştir. Artık bu gün Türk kadını ile garb Avrupası kadını arasında büyük bir fark kalmamıştır. Çok karı almak yasak edilmiştir. Çarşaf ve peçe kaybolmuştur. Fabrikalarda on binlerce Türk kadın amelesi çalışıyor. Kâtip, lisan bilen steno, daktilograf vesaire olarak Türk kadınları idare işlerinde çalışıyorlar. Ticaret evlerinde Türk kadınına tesadûf ediliyor. Kezalık Türk kadınları muhtelif meslek işlerinde de çalışmaktadırlar. İstanbulda sabıtaı ahlâkiyede 13 kadın çalıştığı gibi (7) avukat (5) doktor vardır. Bundan başka, gazeteci, labratovarlarda asistan doçent olan kadınlar vardır. Bütün fakültelerde yüzlerce kız talebe yetişiyor. Hatta bir Türk kadını kimya profesörüdür. Bizde olduğu gibi izci kızlar, kadın spor kulüpleri olduğu gibi Parisin en yeni görülen şeyleri son derecede zarif moda atölyeleri vardır".

Profesör Malğ sözlerini hazurunun bilzat modern Istanbula gelerek burada söylenenleri mahallinde görmeleri hakkında samimi arzu ve temenni ile bitirmiştir.

S O N S Ö Z

Görülüyorki: Türk kadını Cumhuriyetin kendisine bahsettiği âzami serbesti sayesinde bu gün dünya münevver kadınları arasında Türklüğe yakışacak müstesna mevkiini az zamanda almıştır. (1935) senesinde Türk kadınının siyasi haklarını da alması ve uluslar arası kadın birliğinin Türk kadınının mümessilliği altında Türk Ülkesinde toplanması bu iddianın en gerçek misalidir. Şu halde (1935) senesini Türk kadın tarihinin itilaya kavuştuğu ilk yıl olarak gösterebiliriz.

S O N

- - -